

ਰੱਲਪਿੰਡੀਆਂ ਨੇ ਸਿੱਧੀ ਗੱਲਬਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਵਾਈ

ਕਿਰਤ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਵੱਲੋਂ ਉਸਾਰੀ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਭਰੋਸਾ

ਇਸਲਾਮਾਬਾਦ : ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੇ ਸਨਿੱਚਰਵਾਰ ਸ਼ਾਮੀ ਈਰਾਨ ਤੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚਾਲੇ ਸਿੱਧੀ ਗੱਲਬਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ। ਅਮਰੀਕੀ ਵਰਦ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਉਪ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜੋ ਡੀ ਵਾਸ਼, ਜਦਕਿ ਈਰਾਨੀ ਵਰਦ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਮੁਹੰਮਦ ਬਾਕਰ ਗ਼ਾਲੀਬਾਫ ਨੇ ਕੀਤੀ। 1979 ਵਿੱਚ ਇਸਲਾਮਿਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਤੋਂ 47 ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਦੋਨੋਂ ਦੇਸ਼ ਗੱਲਬਾਤ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋਏ ਹਨ। ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਦੋਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਵਿਚਾਲੇ ਦੋ ਘੰਟੇ ਸਿੱਧੀ ਗੱਲਬਾਤ ਚੱਲੀ। ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਲਿਬਨਾਨ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾ ਹੋਈ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੂਤਰਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਇਜ਼ਰਾਈਲ ਹੁਣ ਹਮਲੇ ਦੱਖਣੀ ਲਿਬਨਾਨ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਰੱਖੇਗਾ ਤੇ ਬ੍ਰੇਡ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਈਰਾਨ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦੱਬੇ ਵੇਸੇ ਪਾਸ ਕਰਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੁਝ ਪ੍ਰਗਟਾ ਹੋਈ ਹੈ।

ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਸਿਆਸਤ, ਫੌਜ, ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਮਾਹਰ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਰਹੇ ਸਨ। 15 ਏਕੜ ਵਿੱਚ ਫੈਲੇ ਫਾਈਵ ਸਟਾਰ ਹੋਟਲ ਸੋਨੇਰਾ ਵਿੱਚ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ

ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਸ ਅਤੇ ਗ਼ਾਲੀਬਾਫ ਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਮੰਤਰੀ ਅੱਬਾਸ ਅਰਾਗਚੀ ਨੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸ਼ਹਿਬਾਜ਼ ਸ਼ਰੀਫ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ। ਗ਼ਾਲੀਬਾਫ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਗੱਲਬਾਤ ਨਾਕਾਮ ਰਹੀ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਇਜ਼ਰਾਈਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਅਮਰੀਕਾ ਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਖਬਰ ਹੈ ਕਿ ਚੀਨ ਦਾ ਵਰਦ ਵੀ ਇਸਲਾਮਾਬਾਦ ਪੁੱਜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਦੋਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਕੋਈ ਸਮਝੌਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਚੀਨ ਉਸ ਵਿੱਚ ਗਰੰਟੀ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਸਨ ਕਿ ਅਮਰੀਕੀ ਤੇ ਈਰਾਨੀ ਵੱਖੋ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਨ ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਵਿਚੋਲੇ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਹਰਕਾਰ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਆਏ। ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਸਨ ਕਿ ਈਰਾਨ ਦੀ ਇਸ ਸ਼ਰਤ 'ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਨਰਮ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਲਿਬਨਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਮੁਹਾਲੀ/ਜਲਾਲਾਬਾਦ (ਜੋਗੀਰ ਕੌਰ, ਜੀਤ ਕੁਮਾਰ) ਕੰਸਟਰਕਸ਼ਨ ਵਰਕਰਜ਼ (ਐੱਫ ਲੇਬਰ ਯੂਨੀਅਨ) ਏਟਕ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਉਸਾਰੀ ਕਿਰਤੀ ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਲਾਮਬੰਦੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਹੱਲ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਭਰ ਵਿੱਚ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਲੜੀ ਤਹਿਤ 26 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੱਡ ਕੁਆਰਟਰਾਂ 'ਤੇ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਲੇਬਰ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦਫਤਰਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਰੋਸ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਮਸਲੇ ਹੱਲ ਨਾ ਹੋਣ 'ਤੇ ਲੇਬਰ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮੁਹਾਲੀ ਸਾਹਮਣੇ 27 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਸੂਬਾ ਪੱਧਰੀ ਧਰਨਾ ਦੇ ਕੇ ਰੋਸ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਹੀ ਆਗੂਆਂ ਵੱਲੋਂ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਿਰਤ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਉਸਾਰੀ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਤੁਰੰਤ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਅਗਲਾ ਵੱਡਾ ਐਕਸ਼ਨ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਿਰਤ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਘਿਰਾਓ ਕਰਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਕਿਰਤ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨਾਲ ਲੇਬਰ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਵੱਲੋਂ ਮੀਟਿੰਗ ਕਰਨ ਦਾ ਸੌਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਸਬੰਧੀ ਸਨਿੱਚਰਵਾਰ ਪੰਜਾਬ ਭਰ ਤੋਂ ਆਏ ਯੂਨੀਅਨ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਟੀਮ ਨੇ ਕਿਰਤ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਉਸਾਰੀ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਮੰਨਦਿਆਂ ਤੁਰੰਤ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਂਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਹੇਠਲੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਤੁਰੰਤ ਪੱਤਰ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਮੀਟਿੰਗ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕੰਸਟਰਕਸ਼ਨ ਵਰਕਰਜ਼ ਐੱਫ ਲੇਬਰ ਯੂਨੀਅਨ (ਐੱਫ.) ਏਟਕ ਦੇ ਸੂਬਾ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਸੁਖਦੇਵ ਸ਼ਰਮਾ, ਏਟਕ ਦੇ ਜਥੇਬੰਦ ਸਕੱਤਰ ਅਮਰਜੀਤ ਆਸ਼ਾ, ਯੂਨੀਅਨ ਆਗੂ ਪ੍ਰਦੀਪ ਚੀਮਾ, ਭਰਪੂਰ ਖੁਲਾਸ਼, ਪਰਮਜੀਤ ਢਾਢਾਂ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਿਰਤ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨਾਲ ਮੀਟਿੰਗ 'ਚ ਸਾਰਥਕ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋਈ।

ਈਰਾਨੀ ਵਰਦ ਸ਼ਹੀਦ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਯਾਦ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ

ਇਸਲਾਮਾਬਾਦ : ਸਪੀਕਰ ਮੁਹੰਮਦ ਬਾਕਰ ਗ਼ਾਲੀਬਾਫ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਈਰਾਨੀ ਵਰਦ ਜੰਗ ਦੌਰਾਨ ਮਨੁੱਖੀ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲੈ ਕੇ ਇਸਲਾਮਾਬਾਦ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਡਾਣ ਦੀ ਅਗਲੀ ਕਤਾਰ ਵਿੱਚ ਖੂਨ ਨਾਲ ਲੱਥੇ ਸਕੂਲੀ ਬੈਗ, ਜੁੱਤੇ, ਚਿੱਠੇ ਫੁੱਲ ਅਤੇ ਮੀਨਾਬ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਰੱਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਜੋ ਇਸ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਐੱਕਸ 'ਤੇ ਇੱਕ ਤਸਵੀਰ ਸਾਂਝੀ ਕਰ ਦੇ ਹੋਏ ਗ਼ਾਲੀਬਾਫ ਨੇ ਲਿਖਿਆ, ਇਸ ਫਲਾਈਟ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਸਾਥ 'ਮੀਨਾਬ 168'। ਇਸ ਤਸਵੀਰ ਵਿੱਚ ਉਹ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਅਤੇ ਫੋਟੋਆਂ ਵੱਲ ਦੇਖਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਰਦ ਦਾ ਨਾਂਅ 'ਮੀਨਾਬ 168' ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਈਰਾਨ 'ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ-ਇਜ਼ਰਾਈਲ ਦੇ

ਹਮਲਿਆਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਮਾਰੇ ਗਏ ਬੱਚੇ ਹਨ। ਦੱਖਣੀ ਅਫਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਈਰਾਨੀ ਦੁਤਾਵਸ ਨੇ ਇਸ ਸੰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, 'ਅਸੀਂ ਮੀਨਾਬ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਾਂਗੇ'। ਈਰਾਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ 28 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਦੱਖਣੀ ਈਰਾਨ ਦੇ ਕਸਬੇ ਮੀਨਾਬ ਵਿੱਚ 'ਸ਼ਹੀਦ ਬੱਚਿਆਂ' ਗਰਲਜ਼ ਐਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸਕੂਲ 'ਤੇ ਹੋਏ ਹਮਲੇ ਦੌਰਾਨ 160 ਤੋਂ ਵੱਧ ਬੱਚੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਈਰਾਨ ਦੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਮੰਤਰੀ ਸਈਦ ਅੱਬਾਸ ਅਰਾਗਚੀ ਨੇ ਕਬਰਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਤਸਵੀਰ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਪੀੜਤਾਂ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਮੂਹਕ ਕਬਰਾਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ਠੰਡੇ ਖੂਨ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਤਲ ਕਰਾਰ ਦਿੰਦਿਆਂ ਇਸ ਲਈ ਅਮਰੀਕਾ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ।

ਬੇਅਦਬੀ ਰੋਕਣ ਵਾਲੇ ਨਵੇਂ ਬਿੱਲ ਨੂੰ ਕੈਬਨਿਟ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ : ਪੰਜਾਬ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਨੇ ਸਨਿੱਚਰਵਾਰ 'ਜਾਗਤ ਜੋਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸਤਿਕਾਰ (ਸੋਧ) ਬਿੱਲ, 2026' ਨੂੰ ਹਰੀ ਝੰਡੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ 10 ਸਾਲ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਉਮਰ ਕੈਦ ਤੱਕ ਦੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਬਿੱਲ ਸੋਮਵਾਰ ਨੂੰ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਜਲਾਸ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਸੋਧ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ 'ਤੇ ਪੰਜ ਲੱਖ ਤੋਂ 25 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਤੱਕ ਦਾ ਜੁਰਮਾਨਾ ਵੀ ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਚੀਮਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸੂਬਾ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਹ ਤੁਰੰਤ ਲਾਗੂ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਕਸਰ ਬੇਅਦਬੀ ਪਿੱਛੇ ਮਾਸਟਰਮਾਈਡ ਬਚ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਨਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨ ਸਾਜ਼ਿਮਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਖਤ ਸਜ਼ਾ ਦੇਵੇਗਾ। ਚੀਮਾ ਨੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ 'ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸਾਧਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਨਿਆ ਸਿੱਧੀ ਦੀਆਂ ਮੌਜੂਦਾ ਧਾਰਾਵਾਂ ਅਜਿਹੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ

ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਆਪਸੀ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਇਹ ਕਦਮ ਚੁੱਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕੈਬਨਿਟ ਨੇ ਸੂਬੇ ਦੇ 11,500 ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਲਰ ਸਟਰੀਟ ਲਾਈਟਾਂ ਲਗਾਉਣ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ 70 ਫੀਸਦੀ ਖਰਚਾ (380 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ) ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ 30 ਫੀਸਦੀ (170 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ) ਸੰਬੰਧਤ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਚੁੱਕਣਗੀਆਂ।

ਹੈਰਾਨਕੁੰਨ ਟਾਕਰਾ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ : ਸਨਿੱਚਰਵਾਰ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਅਤੇ ਰਾਹੁਲ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਈ ਸੰਬੰਧ ਗੱਲਬਾਤ ਨੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਔਰਤ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਪਲੇਟਫਾਰਮਾਂ 'ਤੇ ਸ਼ਬ ਦਾ ਪਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ ਅਤੇ ਰਾਹੁਲ ਨਾਲ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਸਾਂਝੇ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਰੇ। ਰਾਹੁਲਕ ਇਹ ਗੱਲਬਾਤ ਬਹੁਤ ਬੜੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਸੀ, ਪਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਭਾਜਪਾ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚਾਲੇ ਅਕਸਰ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਿਆਸੀ ਟਕਰਾਅ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਇਹ ਇਹ ਪਲ ਖਾਸ ਬਣ ਗਿਆ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਜਾਵਾਂਗੇ : ਮਾਨ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਵਿਦਵਾਨ ਤਰਾਸਦੀ ਦੇ ਪੀੜਤਾਂ ਨਾਲ ਦੁੱਖ ਵੰਡਾਇਆ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ (ਗੁਰਜੀਤ ਬਿੱਲਾ/ ਸੁਰਜੀਤ ਸੁਮਨ/ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਗਰਗ) ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਭਗਵੰਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਨੇ ਸਨਿੱਚਰਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ 650ਵੇਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁਰਬ ਨੂੰ ਸਮਰਪਤ ਕਰਵਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਲੜੀਵਾਰ ਸਮਾਗਮਾਂ ਨੂੰ ਅੱਤਮ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਵੈਸਲਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਭਗਵੰਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਭਵਨ ਵਿਖੇ ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਮੀਟਿੰਗ ਦੌਰਾਨ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਮਾਨ ਨੇ ਸੂਬਾ ਪੱਧਰੀ ਸਮਾਗਮਾਂ ਅਤੇ ਪਹਿਲਕਦਮੀਆਂ ਦੀ ਲੜੀ ਦੀ ਰੂਪਰੇਖਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸੈਮੀਨਾਰ, ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਗਮ, ਯਾਤਰਾਵਾਂ, ਪੰਚੇ ਲਗਾਉਣ ਦੀਆਂ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਅਤੇ 650 ਏਕੜ ਵਿੱਚ 'ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ' ਲਾਉਣਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਮੁੱਖ ਸਮਾਗਮ ਖੁਰਾਲਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ

ਹੋਵੇਗਾ। ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ 350ਵੇਂ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਵਸ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ 650ਵੇਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁਰਬ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਹਾਸਲ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸੂਬਾ ਸਰਕਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ 650ਵੇਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁਰਬ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡੇਗੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ

ਸਾਡਾ ਸਮੂਹਿਕ ਫਰਜ਼ ਹੈ।' ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਹਰ ਭੇਦਭਾਵ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਬਰਾਬਰੀ ਵਾਲੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਏਗੀ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਅਗਾਮੀ 650ਵੇਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁਰਬ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਮਨਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਅਸੀਂ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ 350ਵੇਂ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਵਸ ਨੂੰ ਸਮਰਪਣ ਵੱਖ-
• ਬਾਕੀ ਸਫ਼ਾ 2 'ਤੇ

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਵਿਦਵਾਨ ਤਰਾਸਦੀ ਦੇ ਪੀੜਤਾਂ ਨਾਲ ਦੁੱਖ ਵੰਡਾਇਆ

ਜਗਰਾਓ/ਮੋਗਾ/ਲੁਧਿਆਣਾ (ਸੰਜੀਵ ਅਰੋੜਾ, ਨਰਿੰਦਰ ਸੋਧੂ/ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਖਹਿਰਾ/ਰਾਜ ਸਿੰਗਲਾ) ਯੂ ਪੀ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਿੱਚ ਯੁਨਾ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਸੁੱਕੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਵੱਡੇ ਸਟੀਮਰ ਹਾਦਸੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਗਰਾਓ, ਮੋਗਾ ਅਤੇ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿੱਚ ਜਗਾ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੌਰਾਨ ਹੋਈ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਅੰਬਰ ਵਾਸੀ ਮਾਨਿਕ ਟੈਂਡਰ ਦੀ ਲਾਜ਼ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 11 ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਪੰਕਜ ਮਲਹੋਤਰਾ, ਰਿਸ਼ਭ ਸ਼ਰਮਾ, ਯਸ਼ ਭੱਲਾ ਅਤੇ ਮਨਿੰਕਾ ਅਜੈ ਵੀ ਲਾਪਤਾ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਭਗਵੰਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਨੇ ਜਗਰਾਓ ਵਿਖੇ ਆਪਣੇ ਅਜੀਜ਼ ਗੁਆਉਣ ਵਾਲੇ ਪਰਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਦੁੱਖ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪੀੜਤ ਪਰਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪਣ ਦੀ ਇਸ ਘੜੀ ਵਿੱਚ ਹਰ ਸੰਭਵ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਲਗਾਤਾਰ ਉਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲੋਂ ਬਚਾਅ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਗੱਤਬੰਦੀ ਦੀਆਂ ਟੀਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਭੇਜੀਆਂ ਜਾ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਅਤੇ ਰੋਕਥਾਮ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਿਆਂ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਹਰ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਦੁਖਾਂਤ ਰੋਕਣ ਲਈ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਉਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨਾਲ ਉਠਾਇਆ ਹੈ। ਮੀਡੀਆ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਮਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੁਢਲੇ ਨੇੜੇ ਵਾਪਸੀ ਮੰਦਭਾਗੀ ਘਟਨਾ ਵਿੱਚ ਕੀਮਤੀ ਜਾਨਾਂ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ 'ਤੇ ਬੇਹੱਦ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਦਿਲੀ

ਅੱਜ-ਨਾਮਾ

ਮਹਿੰਗਾਈ ਵਧੀ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵਧ ਚਿੰਤਾ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਬਾਰਸ਼ ਵੀ ਸਾਹ ਸੁਕਾਈ ਜਾਵੇ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਕਰਜ਼ ਨੇ ਤੰਗ ਕਰਿਆ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬੈਂਕ ਦਾ ਅਫਸਰ ਡਰਾਈ ਜਾਵੇ। ਬਿਜਲੀ-ਨਾਗੇ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਫਿਕਰ ਵੱਡਾ, ਸਾਈ ਗਾਹਕ ਦੀ ਕਿੱਦਾਂ ਭੁਗਤਾਈ ਜਾਵੇ। ਕਿਸੇ ਲਈ ਧੀ ਦੇ ਸਾਕਾ ਦਾ ਫਿਕਰ ਭਾਰਾ, ਪੁੱਤਰ ਵਿਆਹੁਣ ਦੀ ਗੱਲ ਚਲਾਈ ਜਾਵੇ। ਫਿਕਰ ਲੀਡਰ ਨੂੰ ਗਾਤ-ਦਿਨ ਪਿਆ ਇਹੋ, ਸਕੀਮ ਟਿਕਟ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ। ਖੜਾ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇ, ਕਿੱਦਾਂ ਦੀ ਉਹਨੂੰ ਵੀ ਲੱਤ ਅੜਾਈ ਜਾਵੇ।
-ਤੀਸ ਮਾਰ ਖਾਂ

ਪੰਜਾਬ ਇਸਤਰੀ ਸਭਾ ਵੱਲੋਂ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਤਿੱਖੀ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ : ਬਰਾੜ, ਅਰਸ਼ੀ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ (ਨਵਾਂ ਜ਼ਮਾਨਾ ਸਰਵਿਸ) ਪੰਜਾਬ ਇਸਤਰੀ ਸਭਾ ਵੱਲੋਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਲਈ 10 ਤੋਂ 12 ਅਪ੍ਰੈਲ ਤੱਕ ਇੱਕ ਸਕੂਲ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਅਜੇ ਭਵਨ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ 42 ਦੇ ਕਰੀਬ ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਸੂਬਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਗੰਜਿੰਦਰ ਪਾਲ ਕੌਰ, ਸੂਬਾ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਕੁਸ਼ਲ ਭਾਂਗ, ਸੋਨੀਆ ਸਾਂਬਰ ਅਤੇ ਸੁਮਿਤਰਾ ਕਾਮਲਕਾ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਸੂਬਾ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਨਰਿੰਦਰ ਸੋਹਲ ਨੇ ਸਟੇਜ ਸਕੱਤਰ ਵਜੋਂ

ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਉਂਦਿਆਂ ਸਕੂਲ ਸੰਬੰਧੀ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਸਕੂਲ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਕਰਦਿਆਂ ਸਾਬਕਾ ਸਕੱਤਰ ਬੰਤ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ ਨੇ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲ 'ਤੇ ਤਸੱਲੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਤਿੱਖਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਔਰਤਾਂ ਬਹੁਤ ਗੰਜਿੰਦਰ ਪਾਲ ਕੌਰ, ਸੂਬਾ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਕੁਸ਼ਲ ਭਾਂਗ, ਸੋਨੀਆ ਸਾਂਬਰ ਅਤੇ ਸੁਮਿਤਰਾ ਕਾਮਲਕਾ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਸੂਬਾ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਨਰਿੰਦਰ ਸੋਹਲ ਨੇ ਸਟੇਜ ਸਕੱਤਰ ਵਜੋਂ

ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਤੱਕ ਦੀ ਲਗੂ ਫਿੱਸੀ ਦਾਸਤਾਨ (ਆਖਰੀ ਸਫੇ 'ਤੇ)

ਨਵਾਂ ਜ਼ਮਾਨਾ

ਐਤਵਾਰਤਾ

ਤਿਹਾਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ 'ਤੇ ਮੇਘ
ਬਣ ਵਰੁਦਾ ਰਿਹਾ ਬਾਪੂ।
ਤੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਮੌਰ ਦੀ ਔੜ
ਵਿੱਚ ਪਿਆਸਾ ਰਿਹਾ ਬਾਪੂ।

- ਜਗਵਿੰਦਰ ਜੋਧਾ

Regd. No : L-4/Pb-JL-0023/2024-26, (R.N.I.)-00068/57

ਜਲੰਧਰ : ਐਤਵਾਰ, 12 ਅਪ੍ਰੈਲ 2026

www.nawanzamana.in

ਕੀਮਤ 5.00 ਰੁਪਏ

ਜਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦ

ਭਾਗ ਮੱਲ ਭਾਈਆ ਤੇ ਅਤਰ ਕੌਰ

ਸਾਕਾ ਜਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਗ ਮੱਲ ਭਾਈਆ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸੋਹਣ ਲਾਲ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਕੁਝ ਕਾਰਜ ਮੈਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਤੇ ਕਿੱਥੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ, ਯਾਦ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਬਾਰਤ ਤੋਂ ਜਾਹਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਾਮਰੇਡ ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਗੜਗੱਜ ਨੂੰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਸੈਂਸਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਭਾਗ ਮੱਲ ਭਾਈਆ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਨਾਲ ਹੈ। ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਗ ਮੱਲ ਭਾਈਆ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪਤਨੀ ਅਤਰ ਕੌਰ, ਨੌ ਸਾਲ ਉਮਰ ਦੀ ਲੜਕੀ, ਪੰਜ ਸਾਲ ਦਾ ਲੜਕਾ ਅਤੇ ਤੀਜਾ ਲੜਕਾ ਸੋਹਣ ਲਾਲ ਭਾਈਆ ਜੋ ਸਾਕੇ ਤੋਂ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਚਰੰਜੀ ਲਾਲ ਕੰਗੜੀਵਾਲ

ਕਾਰਨਾਟੇ ਦੇ ਰਾਮ ਮੱਲ ਭਾਈਆ ਦੇ ਘਰ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਸੀ। ਜਦ 13 ਅਪ੍ਰੈਲ 1919 ਨੂੰ ਜਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲੇ ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਗੋਲੀਆਂ ਚੱਲੀਆਂ ਤਾਂ ਭਾਗ ਮੱਲ ਭਾਈਆ ਵੀ ਉਥੇ ਹੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਿਸਮ ਉੱਤੇ ਜਨਰਲ ਡਾਇਰ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ 45 ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਬੁੱਢੀ ਮਾਤਾ, ਨੌਜਵਾਨ ਪਤਨੀ, ਇੱਕ 9 ਸਾਲ ਦੀ ਲੜਕੀ ਦੇਵਕੀ, 5 ਸਾਲ ਦਾ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਅਤੇ ਇੱਕ ਲੜਕਾ ਸੋਹਣ ਲਾਲ ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਗਰਭ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਛੱਡ ਗਏ। ਅਤਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਚੱਲਣ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਜਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲੇ ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਲੱਭਦੀ ਹੋਈ ਆਸ-ਪਾਸ ਪਈਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਵੱਲ ਦੇਖਦੀ ਹੋਈ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਹੌਸਲਾ ਦਿੰਦੀ ਹੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਮਾਰਸ਼ਲਾ ਦੌਰਾਨ ਰਾਤੀ ਦਸ ਵਜੇ ਬੜੀ ਹਿਮਤ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਨੂੰ ਲੱਭ ਕੇ ਘਰ ਲੈ ਆਈ ਸੀ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰੇ ਜਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲੇ ਬਾਗ ਦੇ ਸਾਕੇ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਮੱਲ ਭਾਈਆ, 13 ਸਾਲ ਦਾ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਜਿਹੇ ਹੋ ਗਏ। ਕਰੀਬ ਬੁੱਢੇ, ਜਵਾਨ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਨੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਅੰਦਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਾਮਰਾਜ ਵਿਰੁੱਧ ਗੁੱਸਾ ਤੇ ਰੋਹ ਭਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਪੰਦਾ ਹੋਈ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ ਗਈ।

ਕਵੀ ਹਵਿੰਦਰ ਨਾਥ ਟੈਗੋਰ ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਰੋਸ ਵਿੱਚ 'ਸਰ' ਦਾ ਖਿਤਾਬ ਵਾਪਸ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ :

“ਐਸਾ ਵਕਤ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇੱਜ਼ਤ ਦੇ ਬਿੱਲੇ ਨਾਦਰੀ ਦੇ ਅਣਜਰਵੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਘਰ ਸ਼ਰੀਦਗੀ ਦਾ ਬਾਇਸ ਬਣ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਹ ਖ਼ਾਸ ਵਕਰੇਵੇਂ ਲਾਹ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਖਲੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਹੜੇ ਨਿਗੂਣੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਅਣਮੌਢੀ ਬੇਇਜ਼ਤੀਆਂ ਝੱਲਦੇ ਹਨ। ਇਹੀ ਗੱਲਾਂ ਹਨ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਢੁਕਵੇਂ ਅਵਸਥਾ ਤੇ ਅੱਖ ਨਾਲ ਆਪ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਆਖਣ ਉੱਤੇ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਿ ਮੈਂ ਸਰਦਾਰੀ ਦੇ ਇਸ ਲਕਬ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।”

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ 'ਰਾਏ ਸਾਹਿਬ', 'ਰਾਏ ਬਹਾਦਰੀ' ਖਿਤਾਬ ਵਾਲੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਖੂਨੀ ਕਾਂਡ ਵਿੱਚ ਮਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਅਪਣਿਆਂ ਲਈ ਕੋਈ ਦਰਦ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।

ਸਾਕੇ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਬੀਬੀ ਅਤਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਤੇ ਕਿਹਾ : “ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤੇਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ 25 ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਦਾ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਭੇਜਿਆ ਹੈ। ਨੇ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰੋ।” ਇਸ ਪੱਸ਼ਕ ਨੂੰ ਠੁਕਰਾਉਂਦਿਆਂ ਅਤਰ ਕੌਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ : “ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸ਼ਹੀਦ ਪਤੀ ਦੀ ਕੀਮਤ ਵੱਟ ਕੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਕਾਲਖ ਲਵਾ ਲਵਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਬਣਾ ਦਿਆਂ? ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਲੇ, ਜਦੋਂ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਜ਼ਾਲਮ ਡਾਇਰ ਦੀ ਪਤਨੀ ਲਾਸ਼ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗੋਦੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਕਹਿੰਦੀ : “ਮੇਰੇ ਬੱਚੇ ਡਾਕੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਸੇਸਾਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ।” ਅਤਰ ਕੌਰ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉੱਤਰ ਦੇ ਕੇ ਭਾਰਤੀ ਨਾਰੀ ਦਾ ਮਾਣ ਰੱਖ ਲਿਆ। ਅਤਰ ਕੌਰ ਦੀ ਅਭਿਲਾਸ਼ਾ ਸੱਚੀ ਹੋ ਗਈ ਜਦੋਂ ਉਥੇ ਸਿੰਘ ਸੁਨਾਮ ਨੇ 13 ਮਾਰਚ 1940 ਨੂੰ ਜਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲੇ ਬਾਗ ਦੇ ਸਾਕੇ ਦਾ ਸੁਮੇਵਾਰ ਮਾਈਕਲ ਉਡਵਾਇਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਕੇ ਥਾਂ ਸਿਰ ਢੇਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਫਰਵਰੀ 1956 ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਅਜਲਾਸ ਸਮੇਂ ਪੰਡਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਤੇ ਮੱਲਾਨਾ ਆਜ਼ਾਦ ਨੇ ਬੀਬੀ ਅਤਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਦੇਣ ਦੀ

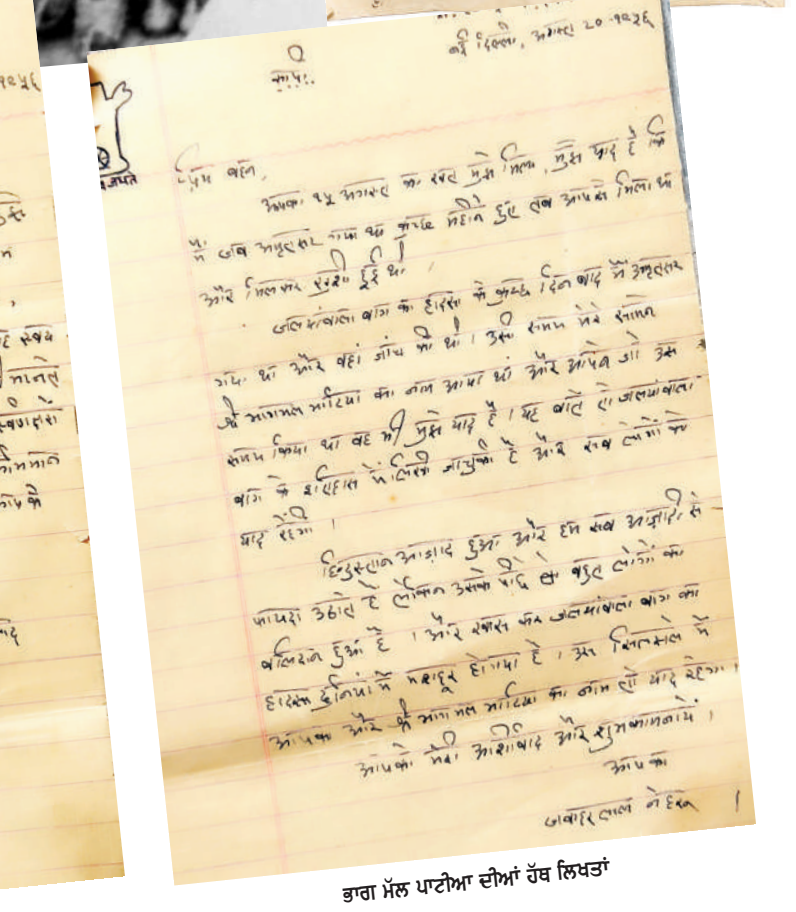
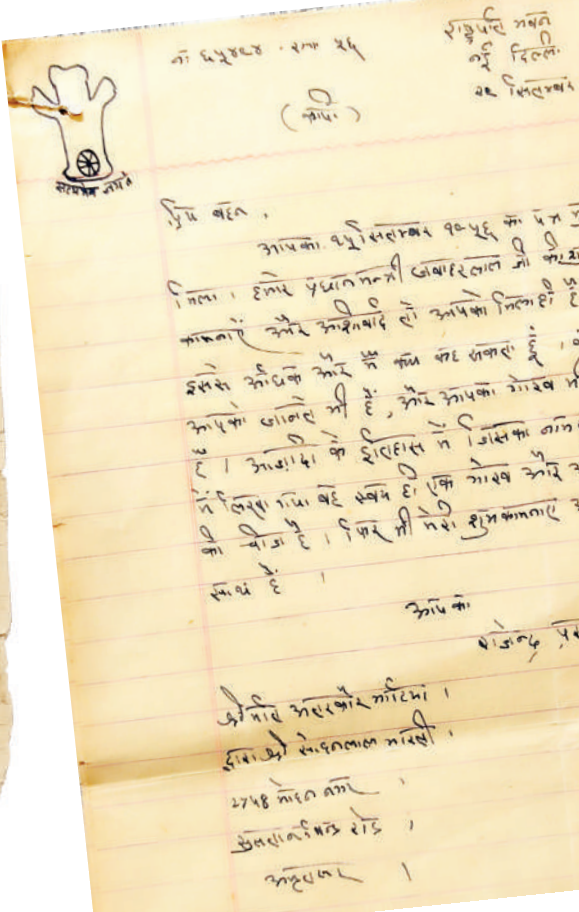
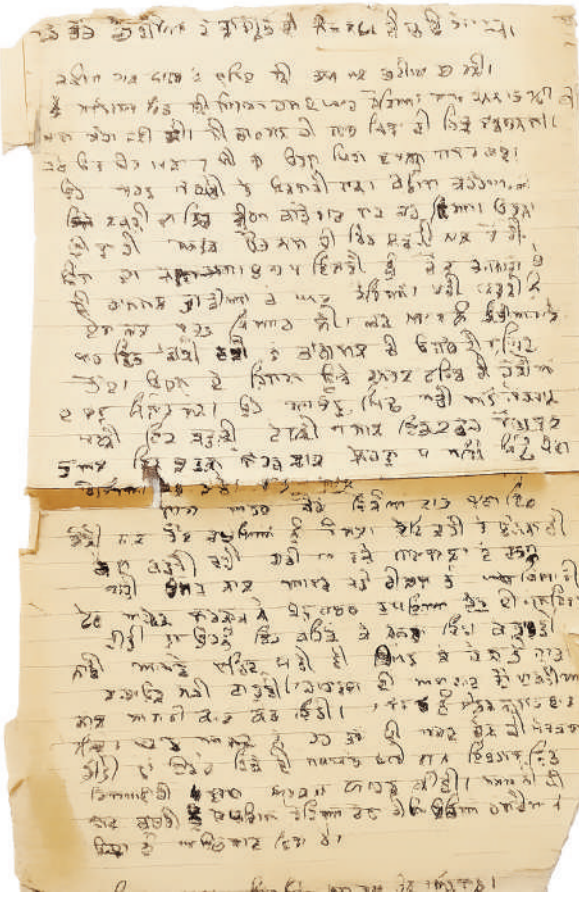
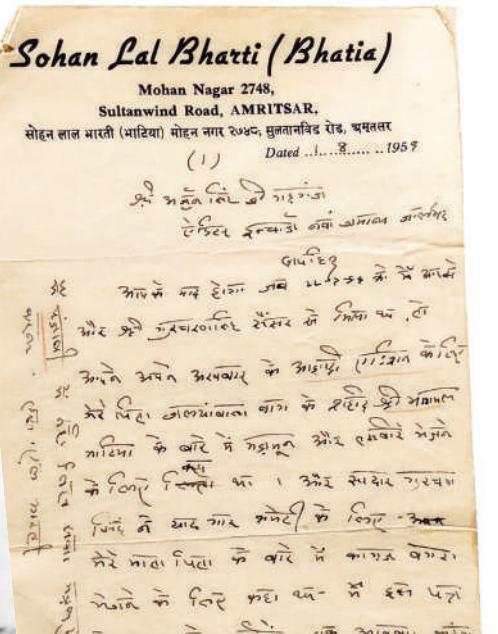
ਅਤਰ ਕੌਰ

ਭਾਗ ਮੱਲ ਭਾਈਆ

ਪੱਸ਼ਕ ਕੀਤੀ ਤਾਂ, ਤਦ ਵੀ ਅਤਰ ਕੌਰ ਨੇ ਕਿਹਾ : “ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ, ਇਹ ਮੇਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਹੈ।” ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਸਮੇਤ ਬਾਕੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਇਆਂ ਦੇ ਨਾਂਅ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ

ਲਿਖਾਉਣ ਦੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਦੀ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ ਹਸਤੀਆਂ ਨੇ ਲਿਖਤੀ ਸੰਦੇਸ਼ ਭੇਜੇ ਸਨ।

ਭਾਗ ਮੱਲ ਭਾਈਆ ਦੀਆਂ ਹੋਏ ਲਿਖਤਾਂ

12 ਅਪ੍ਰੈਲ 2026 ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸਾਬੀ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸੁਤੰਤਰ ਦੀ 53ਵੀਂ ਬਰਸੀ ਮਨਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਮੱਕਾ ਸਿਰਫ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ, ਸੰਘਰਸ਼ ਅਤੇ ਸਾਦਗੀ ਤੋਂ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਵੀ ਹੈ। ਸਾਬੀ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸੁਤੰਤਰ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ, ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ-ਕਿਸਾਨ ਵਰਗੇ ਦੋ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਕੀਤੀ।

ਸਾਬੀ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸੁਤੰਤਰ ਦਾ ਜਨਮ 16 ਜੁਲਾਈ 1901 ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦੇ ਅਲ੍ਹਾਣਾ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਬਚਪਨ ਦਾ ਨਾਂਅ ਸੁਮੇਦ ਸਿੰਘ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀਲਾ ਤੇਜਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਨੂੰ ਮਹੰਤਾਂ ਦੇ ਚੁੰਗਲ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਬਣ ਗਏ।

ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਸੁਤੰਤਰ ਸੱਚੇ' ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ, ਜੋ ਕਿ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਮੁਕਤੀ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂਅ ਨਾਲ ਸੁਤੰਤਰ ਜੁੜਿਆ।

ਐੱਮ ਐੱਸ ਭਾਈਆ

1923 ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਸਾਬੀ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਵਜੋਂ ਕਾਬੁਲ ਗਏ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕੁਝ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਏ।

1925 ਵਿੱਚ ਉਹ ਆਜ਼ਾਦ ਬੋਗ ਦੇ ਉਪਨਾਮ ਹੇਠ ਤੁਰਕੀ ਫੌਜੀ ਅਕੈਡਮੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰਕੀ ਦੀ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਤੁਰਕੀ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗਰਾਮੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਨ-ਨਾਇਕ ਵਜੋਂ ਵੀ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਚੱਲੇ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਰਗਰਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਅਤੇ ਬਰਤਾਨਵੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦਾ ਡਟ ਕੇ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤਾ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਪੈਪਸੂ ਮੁਜ਼ਾਫ਼ਾ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚ ਲੱਗਭੱਗ 784 ਪਿੰਡਾਂ ਨੇ ਹਿੰਸਾ ਲਿਆ। ਨਿਰਾਲਗੜ੍ਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ।

ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ; ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਲਈ ਲੜਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ (ਐੱਮ ਪੀ) ਵਜੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਬਣੇ।

ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਫਾਵਨਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਉਹ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਸੁਪਾਰ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹੇ, ਜੋ ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਨੂੰ

ਸਾਦਗੀ, ਸਮਰਪਣ ਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਮਿਸਾਲ- ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸੁਤੰਤਰ

ਮਹੰਤਾਂ ਅਤੇ ਬਰਤਾਨਵੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਚੱਲਿਆ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅੰਦੋਲਨ ਸੀ। ਇਸ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਨਿਰਭੀਕਤਾ, ਸੰਗਠਨਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਨਿਭਾਉਣ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਨੀਂਹ ਬਣਿਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਜਨ-ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ।

ਸਾਬੀ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸੁਤੰਤਰ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਖਾਸੀਅਤ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਾਦਗੀ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਿਆਸਤ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਨਿੱਜੀ ਲਾਭ ਲਈ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਆਗੂ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ-ਦਰਦ ਨੂੰ ਸਮਝੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹਾ ਰਹੇ। ਉਹ ਸਪਾਰਨ ਜੀਵਨ ਜਿਉਂਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਉੱਚੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਚਰਣ ਨਾਲ ਹੋਰਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਬਣੇ।

ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਗ਼ਦਰ ਲਹਿਰ ਅਤੇ ਕਿਰਤੀ ਅੰਦੋਲਨ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹੇ। ਕਿਰਤੀ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਕਈ ਆਗੂਆਂ ਵਾਂਗ, ਉਹ ਵੀ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਏ।

1920ਵਿਆਂ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲਹਿਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਦੌਰ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਆਗੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਬਣੇ।

ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਾਬੀ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਨੇਤਾ ਸਨ, ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਈ ਕਿਸਾਨ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ।

ਪੈਪਸੂ (ਪਟਿਆਲਾ ਅਤੇ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟਸ ਯੂਨੀਅਨ) ਮੁਜ਼ਾਫ਼ਾ ਅੰਦੋਲਨ 1930 ਦੇ ਦਹਾਕੇ

ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਭੂਮੀਹੀਣ ਕਿਸਾਨਾਂ (ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ) ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕੀ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਸ ਦੀ ਉਹ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਤੋਂ ਵਾਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅੰਤ ਵਿੱਚ 1952 ਵਿੱਚ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ। ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਅੱਜ ਵੀ ਉਨੀ ਹੀ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ

ਆਰਥਿਕ ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਵਧ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਸਾਬੀ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸੁਤੰਤਰ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਨੂੰ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਦਾ ਹੀ ਸੰਗਠਨ ਅਤੇ ਇਕੱਠ ਦੀ ਤਾਕਤ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਥੇਬੰਦ ਸੰਘਰਸ਼ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

12 ਅਪ੍ਰੈਲ 1973 ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਚਾਨਕ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੋਗ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੌੜ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਬੀ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸੁਤੰਤਰ ਇੱਕ ਸੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਜਨ-ਸੇਵਕ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਕੀਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਜਾਗਰੂਕ ਹੋਈਏ, ਇਕੱਠੇ ਹੋਈਏ ਅਤੇ ਇਨਸਾਫ ਲਈ ਲੜਾਈ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀਏ। ਇਹੀ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਸੱਚੀ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜਨਮ ਸਥਾਨ ਪਿੰਡ ਨਿਰਾਲਗੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਚਾਰਕ ਬੁੱਤ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਅੱਜ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਬੁੱਤ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਯਾਦਗਾਰ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ਮਈ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਉੱਚੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ।

ਉਹਨਾਂ ਦੀ 53ਵੀਂ ਬਰਸੀ (12 ਅਪ੍ਰੈਲ 2026) ਦੇ ਮੌਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਸਾਬੀ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸੁਤੰਤਰ ਲੋਕ ਚੇਤਨਾ ਮੰਚ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵੱਲੋਂ ਗਿੱਬੇ ਨਗਰ ਵਿਖੇ ਨੌਕ, ਕੋਠ ਤੇ ਗਲੇ ਦਾ ਕੈਂਪ ਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਾਰਿਹ ਡਾਕਟਰ ਅਰੁਣ ਮਿੱਤਰਾ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰ ਰੁਥਲਦੀਪ ਕੌਰ ਲੜਵੰਦਾਂ ਦਾ ਫਰੀ ਚੈਕਅੱਪ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਫਰੀ ਦਵਾਈਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਨਾਲ ਹੀ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਜਨਰਲ ਚੈਕਅੱਪ ਵਾਲੇ ਲੜਵੰਦਾਂ ਲਈ ਡਾਕਟਰ ਗਨਦੀਪ ਵੀ ਹੋਣਗੇ। ਸਾਬੀ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸੁਤੰਤਰ ਅਮਰ ਰਹਿਣ। ਸੰਪਰਕ : 99884-91002

ਜਸਟਿਸ ਯਸ਼ਵੰਤ ਵਰਮਾ ਦਾ ਅਸਤੀਫਾ ਤੇ ਨਿਆਂ ਪਾਲਿਕਾ ਅੰਦਰ ਫੈਲੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ

ਰਾਜਨੀਤਕ ਸਰਗਰਮੀ ਤਾਂ ਓਦਾਂ ਵੀ ਬੀਤੇ ਹਵਤੇ ਦੋਹਰਾ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਹਵਤਾ ਸਿਰੇ ਪੁੱਜਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਲੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਯਸ਼ਵੰਤ ਵਰਮਾ ਦੇ ਅਸਤੀਫੇ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਰੰਗ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਜਦੋਂ ਇੱਲੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਇਸ ਜੱਜ ਦੇ ਘਰ ਅੱਗ ਲੱਗਣ ਦੀ ਖਬਰ ਆਈ, ਜਿਹੜੀ ਕਈ ਦਿਨ ਦਬਾਈ ਰੱਖਣ ਪਿੱਛੋਂ ਬੜੀ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੀ ਤੇ ਫਿਰ ਵੱਡੀ ਚਰਚਾ ਦਾ ਸਬੰਧ ਬਣੀ ਸੀ, ਓਦੋਂ ਇਹ ਮੰਗ ਕਈ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਚੁੱਕੀ ਗਈ ਕਿ ਜਸਟਿਸ ਵਰਮਾ ਨੂੰ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਨਹੀਂ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਨੇ ਉਸ ਅਗਨੀ ਕੇਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਵਾਸਤੇ ਇੱਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਤਾਂ ਉਹ ਰਿਪੋਰਟ ਇਸ ਜੱਜ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਫਿਰ ਵੀ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਸਿਰ ਫੇਰੀ ਰੱਖਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਅਲਾਹਾਬਾਦ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਓਥੋਂ ਦੇ ਵਕੀਲਾਂ ਨੇ ਵੀ ਹੜਤਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਏਥੇ ਨਿਆਂ ਦੀ ਕੁਸ਼ਲੀ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਬਹਿਣ ਦੇਣਾ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਸ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਅਗੂਦੇ ਦੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਚੁਕਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਪਰ ਨਿਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜੱਜ ਦੀ ਕੁਸ਼ਲੀ ਤੋਂ ਲਾਭੋਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਕੇਸ ਮਗਰੋਂ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਭੁਚਾਲ ਆਉਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਣ ਗਈ ਤੇ ਕਈ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਉੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਗੂਦੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਅਸਤੀਫਾ ਮੰਗਿਆ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਈ ਵਾਰ ਚੁੱਕੀ, ਪਰ ਹੋਇਆ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਨੇ ਇਸ ਜੱਜ ਵਿਰੁੱਧ ਮਹਾਂਦੋਸ਼ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੜਤਾਲ ਲਈ ਇੱਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨੀਂ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਮਹਾਂਦੋਸ਼ ਦਾ ਮਤਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਚਰਚੇ ਚੱਲਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਬੀਤੇ ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ ਉਸ ਨੇ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਬਰਖਾਸਤ ਕੀਤੇ ਹੋਣ ਦਾ ਕਲੋਕ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਵੀ ਉਹ ਬਚ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਪਿੱਛੋਂ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਲਾਭ ਵੀ ਲੈਣ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਦਾ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪੱਲੇ ਕੱਢ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ ਅਤੇ ਇਹ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਨਾ ਕਰਨਾ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁਖੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਕੁਝ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰੇਗਾ।

ਜਿਹੜੀ ਅੱਗ ਇਸ ਸੀਨੀਅਰ ਜੱਜ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਬੰਗਲੇ ਵਿੱਚ ਲੱਗੀ, ਉਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਸੱਚ ਅੱਜ ਸੱਚ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਿਆ ਕਿ ਨੋਟ ਕਿੰਨੇ ਕਰੜੇ ਰੁਪਏ ਦੇ ਸਨ, ਸਭੋਂ ਕਿੰਨੇ ਸਨ, ਅੱਧ-ਸਭੋਂ ਕਿੰਨੇ ਅਤੇ ਸਾਬਤ ਕਿੰਨੇ ਬਚ ਗਏ ਸਨ! ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਜਾਂਚ ਕਮੇਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਇਹ ਭੇਦ ਜਨਤਾ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਵੀ ਜਾਂਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਨੋਟ ਇਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕਾਰਨ ਇਹ ਕਿ ਜੱਜ ਦੇ ਘਰ, ਕਿਉਂਕਿ ਡਾਘਾ ਪੈਣ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵੱਡੇ ਚੋਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਧਨ ਏਥੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਿਹੜਾ ਅਗਨੀ ਕਾਂਝ ਪਿੱਛੋਂ ਫਸਣ ਦੇ ਡਰ ਨਾਲ ਚੁੱਪ ਕਰੀ ਬੈਠਾ ਹੋਵੇ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਇਸ ਦਾ ਸੱਚ ਅੱਜ ਤੱਕ ਪਤਾ ਲੱਗ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਸ਼ਾਇਦ ਕਦੀ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਫਸੇ ਹੋਏ ਇੱਕ ਚੋਰ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਚੋਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਢਾਈਆਂ ਬਿਨ ਮੰਗੀ ਮਦਦ ਨੂੰ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੋਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਲੋੜ ਪਈ ਤਾਂ ਇਹ ਬੰਦਾ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਸੱਦੀਏ ਜਾਂ ਨਾ ਸੱਦੀਏ, ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਆਪੋ ਦੱਤਿਆ ਆਵੇਗਾ।

ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੀਆਂ ਬਹੁਗਾਂਤਾਂ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਬਾਰੇ ਪੁਰੋਚਿਆ ਇਹ ਕੇਸ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹੀਂ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜਸਟਿਸ ਰਾਮਸਵਾਮੀ ਦਾ ਕੇਸ 1993 ਵਿੱਚ ਮਹਾਂਦੋਸ਼ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਬਹਿਸ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹ ਸੁੱਕਾ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਬੇਬੱਧ ਉਹ ਦੋਸ਼ੀ ਨਿਕਲਿਆ, ਪਰ ਪਰਥ ਦੀ ਘੜੀ 543 ਮੈਂਬਰੀ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ 401 ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਮੈਂਬਰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ ਅਤੇ 142 ਜਦੋਂ ਕੰਨੀ ਖਿਸਕਾ ਗਏ ਸਨ। ਉਸ ਦਿਨ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜੇ 401 ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 205 ਨੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਜਾਂ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਦੀ ਥਾਂ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣ ਦਾ ਦਾਅ ਖੋਲਿਆ ਤੇ ਸਿਰਫ਼ 196 ਜਣਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਜੱਜ ਨੂੰ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਵੋਟ ਪਾਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦਾ ਬਚਾਅ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਉਸ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਹੀ ਸੇਵਾ-ਮੁਕਤੀ ਹੋ ਜਾਣੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਸ ਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ

ਵਿਗੜਿਆ। ਜਸਟਿਸ ਰਾਮਸਵਾਮੀ ਪਿੱਛੋਂ ਜਸਟਿਸ ਪੀ ਡੀ ਦਿਨਾਕਰਨ ਦਾ ਕੇਸ 2009 ਵਿੱਚ ਉੱਠਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਚ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਉੱਤੇ ਉਗਲ ਚੁੱਕ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਖਹਿਤਾ ਛੁੱਟਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੇ ਦਸਤਖਤਾਂ ਵਾਲਾ ਮਤਾ ਭੇਜਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਉਹ ਮਤਾ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਵੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿੱਚ ਮਹਾਂਦੋਸ਼ ਲਈ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕੇਸਾਂ ਨਾਲ ਜਾ ਸੁਝਿਆ ਸੀ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੇਸ ਦਿੱਲੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜ ਸਿਰਜਤ ਮੁਖਰਜੀ ਦਾ ਸੀ। ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਫਸਣ ਪਿੱਛੋਂ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਾ ਦਿੱਸਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਕੁੱਲ ਕਹਾਣੀ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਦੋਜੇ ਸੀਨੀ ਸੀ ਬੀ ਆਈ ਨੇ ਮਾਰਚ 2003 ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਅਥਾਰਟੀ (ਡੀ ਡੀ ਏ) ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਇੱਕ ਕੇਸ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਧਰਮਵੀਰ ਪੱਟਣ ਦੇ ਦਫਤਰ ਤੋਂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਡਾਘਾ ਮਾਰਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਕੇਸ ਦੀਆਂ ਉਹ ਫਾਈਲਾਂ ਉਸ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਦੇ ਘਰੋਂ ਮਿਲੀਆਂ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕਈ ਜੱਜ ਆਮ ਕੇਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਚੱਲਦੇ ਕੇਸਾਂ ਦੀਆਂ ਫਾਈਲਾਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਦਫਤਰ ਵਿੱਚ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਕਿ ਰਾਤ-ਬਰਾਤ ਪੜ੍ਹਨ ਜਾਂ ਫੈਸਲੇ ਲਿਖਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਣ, ਜਸਟਿਸ ਮੁਖਰਜੀ ਨੇ ਉਹ ਫਾਈਲਾਂ ਏਦਾਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਮੰਗਵਾਈਆਂ ਸਨ। ਏਦਾਂ ਦੀ ਫਾਈਲਾਂ ਜਦੋਂ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕਿਰਾਏ ਵੀ ਸੰਬੰਧ ਜੱਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕਾਰਿੰਦੇ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਤੇ ਵਕਤ ਵੀ ਮੁਕਮੋਟ ਰਜਿਸਟਰ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਾਈਲਾਂ ਜਸਟਿਸ ਮੁਖਰਜੀ ਦੇ ਘਰ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਓਥੋਂ ਦੀ ਥਾਂ ਅਕਾਊਂਟੈਂਟੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣਾ ਇੱਕ ਗੱਲੀ ਮਾਮਲਾ ਸੀ। ਉਸ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਦੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਤੋਂ ਇਹ ਖੇਤ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਰਹਿਣੀਆਂ, ਉਸ ਨੇ ਅੱਗੇ ਇੱਕ ਚਾਰਟਰਡ ਅਕਾਊਂਟੈਂਟ ਕੋਲ ਲਿਜ਼ਾਣੀਆਂ ਸਨ, ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਲਾਇੰਟ ਦੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਜਿੱਦਾਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਣ, ਖੁਦ ਹੀ ਲਿਖ ਸਕਣ। ਅੱਗੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹਰ ਕੋਈ ਸੋਚ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਸਟਿਸ ਮੁਖਰਜੀ ਉਸ ਚਾਰਟਰਡ ਅਕਾਊਂਟੈਂਟ ਅਤੇ ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਬੰਦੇ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਧਾ ਪੈਸੇ ਦਾ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਕਰਦਾ ਤੇ ਏਨਾ ਕੁ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਖੇਤਰ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਨੇ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਹੋਣ, ਉਹ ਕੇਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਵੀ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਮੁਤਾਬਕ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਲਿਖਵਾ ਕੇ ਫਾਈਲਾਂ ਅਦਾਲਤ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਸਿਖਰ ਛੱਹਦਾ ਇਹ

ਸਮੁੰਦ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਮਹਾਨ ਇਨਕਲਾਬੀ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸੁਤੰਤਰ ਬਣਨ ਤੱਕ

ਉੱਘੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੈਨਾਨੀ ਕਾਮਰੇਡ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸੁਤੰਤਰ ਦਾ ਜਨਮ 16 ਜੁਲਾਈ 1901 ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਅਲੂਵਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸਰਦਾਰ ਦੇਸਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਕੂਮਤ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਪਿੰਡ-ਪਿੰਡ ਜਾ ਕੇ ਅਕਾਲੀ ਜਥਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਜਥੇ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 3000 ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਵੀ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਨਾਲ ਜਥੇ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਾਸਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਪਿਰਥੀਪਾਲ ਸਿੰਘ ਮਾੜੀਮੇਘਾ

ਜਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲੇ ਬਾਗ ਦੀ ਘਟਨਾ ਨੇ ਹਿੰਦੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਖੋਜੋੜਿਆ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਖੂਨ ਖੌਲਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਮਰ 18 ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਗਹਿਰਾ ਅਸਰ ਪਿਆ। ਉਹ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੰਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਕੁੱਦ ਪਏ ਅਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਭਾ ਤੇ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਬਣ ਗਏ। ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ 'ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਪਿੱਠੂ ਮਹੰਤ ਕਾਬਜ਼ ਹਨ। ਇਹ ਮਹੰਤ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀ ਦੌਲਤ ਲੁੱਟਦੇ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੰਬਰੀਆਂ ਨਚਾਉਂਦੇ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬੀ ਪੀਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਮੋਰਚਾ ਲਾਇਆ। ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਤੇਜਾ ਵੀਲ੍ਹਾ ਦਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲੱਗੀ।

ਸਰਦਾਰ ਦੇਸਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇੱਕ ਜਥਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤੇਜਾ ਵੀਲ੍ਹਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਮ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਰਾਤ ਉਥੇ ਹੀ ਸੌ ਗਏ। ਤਤਕਾਲ 4 ਵਜੇ ਜਥੇ ਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਪਾ ਲਿਆ ਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬਾਪ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਮਹੰਤ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰੱਖਿਆ ਵਾਸਤੇ ਜੋ ਬਦਮਾਸ਼ ਲਿਆਂਦੇ ਸਨ, ਜਥੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁੱਟਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚੇ ਲਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰ ਲਿਆ। ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਂਅ ਸਮੁੰਦ ਸਿੰਘ ਸੀ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣ ਕਰਕੇ ਪਿੰਡ ਤੇਜਾ ਵੀਲ੍ਹਾ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸੁਤੰਤਰ ਪੈ ਗਿਆ।

ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੰਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਕਮਾਠਾਬੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸੁਤੰਤਰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੰਗਰਾਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋ ਗਏ। ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਦੇ ਕਾਬਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਤੋਂ ਮੰਗ ਕਰਕੇ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਾਬਲ ਸੱਦਿਆ। ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜਥੇ ਸਮੇਤ ਕਾਬਲ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਗਦਰੀ ਉਧਮ ਸਿੰਘ ਕਸੇਲ ਜੇਲ੍ਹ 'ਚ ਦੌੜ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਾਬਲ ਗਏ ਹੋਏ

ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੂਰਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ। ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਫਗਾਨੀ ਕਮਾਂਡਰ ਨਾਦਰ ਖਾਂ, ਤੁਰਕੀ ਦੇ ਰਾਜਦੂਤ ਜਨਰਲ ਖਬਰੀ ਪਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਰੂਸੀ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਵਿਰੋਧੀ ਲਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸੂਹੀਆ ਏਜੰਸੀ ਨੇ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਕੇ ਹੱਥਕੜੀ ਤੋਂ ਬਹੀਰ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਲਿਆ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਪੁਲਸ ਨੂੰ ਮੁਰਖ ਬਣਾ ਕੇ ਦੌੜ ਗਏ। ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਹਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਅਟਕ ਦਰਿਆ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆ ਗਿਆ। ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਅੰਡਰਗਰਾਊਂਡ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਗਦਰੀ ਉਧਮ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਵਿਰ ਕਾਬਲ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਗਦਰੀਆਂ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ 'ਕਿਰਤੀ' ਅਖ਼ਬਾਰ ਕੱਢਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਉਧਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪਈ ਕਿ ਉਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਤਾਲਮੇਲ ਬਣਾਉਣ, ਗਦਰੀ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਅਮਰੀਕਾ ਜਾ ਕੇ ਗਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਲਾਈਨ ਦੇਣ ਅਤੇ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸੁਤੰਤਰ ਫੌਜੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਲੈਣ ਲਈ ਤੁਰਕੀ ਜਾਵੇ। ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰਕੀ ਫੌਜ ਦਾ ਲੈਟਰੀਨੈਟ ਬਣ ਗਿਆ। ਗਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਬਲਾਉਣ 'ਤੇ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਜਾ ਕੇ ਗਦਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦਿੱਤੀ।

ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸੁਤੰਤਰ ਦੀ ਫੌਜੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਬਰਤਾਨਵੀ ਹਕੂਮਤ ਬੁਖਲਾਅ ਗਈ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਸਰਕਾਰ 'ਤੇ ਦਬਾਅ ਵਧ ਗਿਆ ਕਿ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਵਰਕਰਾਂ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਸੰਘਵਾਂ, ਰਲਾ ਸਿੰਘ ਉਦਘਾਲ ਅਤੇ ਦੁੱਲਾ ਸਿੰਘ ਜਲਾਲਦੀਵਾਲ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ। ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਹਿੰਦ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਜੰਗ ਪੈਸੇ ਤੋਂ ਬਹੀਰ ਨਹੀਂ ਲੜੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਪੀਲ 'ਤੇ ਗਦਰੀਆਂ ਨੇ ਗਦਰ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪੈਸਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਪੈਸਾ ਸੁਤੰਤਰ ਨੇ 'ਕਿਰਤੀ' ਅਖ਼ਬਾਰ ਤੇ ਕਿਰਤੀ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਲਈ ਭੇਜਿਆ।

ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸੁਤੰਤਰ ਕਿਰਤੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰ 1932 ਵਿੱਚ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦਾ ਗਿਆਨ ਲੈਣ ਲਈ ਮਾਸਕੋ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਵਿੱਚ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਗਿਆਨ ਦੇ ਨਾਲ ਫੌਜੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਲੈ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੱਕੇ ਵਿਚ ਵਿੱਚ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲੀ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਮਾਨਤਾ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਸੁਤੰਤਰ 10 ਦਸੰਬਰ 1934 ਨੂੰ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਠੀਕੀ ਠੀਕੀ ਗਾਰੀ ਜੀ ਪੀ ਆਈ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦਫਤਰ ਬੰਬਈ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

ਅਚਾਨਕ ਇਕ ਤਸਵੀਰ ਵਟਸ ਐਪ ਫੋਲਦਿਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮੁਹਰੇ ਆ ਖੜ੍ਹੀ, ਵਰਧਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਬਿਤਾਏ ਵੇਲੇ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਮੇਰੇ ਦਫਤਰ ਕਮਰੇ ਦੀ। ਫੁੱਲ ਦੇ ਰਹੇ ਨੇ ਫੁੱਲਾਂ ਵਰਗੇ ਵਿਦਵਾਨ ਡਾ. ਉਮੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ। ਡਾ. ਉਮੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਸਿੰਘ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਨਾਮਵਰ ਆਲੋਚਕ ਤੇ ਲੇਖਕ ਸਨ। ਆਪ ਦੀ ਲਿਖੀ ਹਿੰਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਚੰਪਾ' ਬੜੀ ਲਿਖਤ ਰਹੀ। ਆਪ ਵੱਧ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਘੱਟ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਲਿਖਾਰੀ ਸਨ। ਜਦ ਮੈਂ ਓਨ੍ਹਾਂ ਵਿਖਿਆਨ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਕੀ ਮਜਾਲ ਕੋਈ ਸਾਹ ਲੈਂਦਾ ਵੀ ਸੁਣ ਸਾਏ।

ਕਾਮਰੇਡ ਸੁਤੰਤਰ ਨੂੰ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਹੁਦਾਲ, ਚਿੱਤਾ ਸਿੰਘ ਬੰਬਾਲਾ ਅਤੇ ਸੀ ਪੀ ਆਈ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਇਚਾਰ ਸਿਮਨਾਥ ਲਹਿਰੀ ਵੀ ਸਨ। ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਤੋਂ ਹੀ ਕੈਦਪੁਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ 7 ਸਾਲ ਕੈਦ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਬੋਜ਼ਮੀਨਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨੀ ਦਿਵਾਉਣ ਦੇ ਘੱਲ ਵਿੱਚ ਬੇਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਣ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗਰੂਮ ਤੋਂ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣ ਲਿਆ। ਦਿੱਲੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ 12-4-1973 ਨੂੰ ਸੂਗਰ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਨਾਲ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ।

ਬੰਦਾ ਪਾਣੀ ਬਣ ਵਹਿ ਤੁਰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਆਪਣਾ, ਕੋਈ ਪਿਆਰਾ ਜਾਂ ਦੋਖੀ ਅੱਧ ਦੇ ਫੇਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰੋਗ ਬਦਲ ਲਵੇ। ਉਹ ਵੀ ਗਿਰਗਿਟ ਵਾਂਗ। ਪਲਾਂ ਵਿੱਚ ਜੁਬਾਨ ਠਾਕੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਦਵਾਨਦਾਰ ਤੇ ਸਮਰਪਿਤ ਬੰਦੇ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਆਪਾ ਪੂਰ ਅੰਦਰ ਤੱਕ ਤਿੜਕ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੀਨੇ ਉੱਤੇ ਡੁੰਘ ਪੱਛ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਅਫਸੋਸ! ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਂ ਦੋਖੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਲਗਾਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੱਛਾਂ ਦੀ ਚਸਕ ਓਹਦੇ ਆਪੇ ਨੂੰ, ਓਹਦੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾਸੋਧ ਵਾਂਗ ਸਦਾ ਲਈ ਵਿਚਾਲਿਉਂ ਚੀਕ ਕੇ ਉਲਟੇ ਦਾਅ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਓਹਦੇ ਆਪੇ ਦਾ ਮੁੜ ਜੁੜਨਾ ਅਸੰਭਵ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਅਜਿਹੇ ਸਮਿਆਂ ਲਈ ਹੀ ਕਿਸੇ ਵਿਦਵਾਨ ਨੇ ਉਚਰਿਆ ਹੋਵੇ, 'ਚਿੜੀ ਵਿਚਾਰੀ ਕੀ ਕਰੇ/ ਠੰਢਾ ਪਾਣੀ ਪੀ ਮਰੇ?' ਅਜਿਹੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਤਾਂ 'ਚਿੜੀਆਂ ਦਾ ਮਰਨ, ਗਵਾਹ ਦਾ ਹਾਸਾ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ।' ਆਮ ਬੰਦਾ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਕਿੱਧਰ ਜਾਵੇ? ਚਲ, ਉਹ ਚਿੜੀਆਂ ਵਾਂਗ ਚੀਕ-ਚਿਹਾੜਾ ਤਾਂ ਪਾ ਈ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਅਮਰੀਕਨ ਬਾਜ਼ਿਲਿਆਂ ਪਾਇਆ ਹੈ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਇਕ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੀ ਚੀਕ ਮਾਰੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹੀ-ਦਿਨੀ ਵਿਸ਼ਵ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪਸੰਦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਅਮਰੀਕਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਡੋਨਲਡ ਟਰੰਪ ਦੇ ਬਦਲਵੇਂ ਗਿਰਗਿਟੀ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਅਜੀਬ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਉਣ ਦੇ ਬੱਦਲ ਵਾਂਗ ਕਦੇ ਵਰ੍ਹੇ ਪੈਂਦੇ ਤੇ ਕਦੀ ਕੋਨੀ ਦਾ ਕਿਆਰਾ ਵੀ ਸੁੱਕਾ ਹੀ ਛੱਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖੀਂ ਤੱਕ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਾਡੇ ਸਮਿਆਂ ਦੀ ਹੋਣੀ/ ਅਣਹੋਣੀ ਦਾ ਸਿਖਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਸ ਦੇ ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ ਦਿੱਤੇ ਕੁਰੱਖਤ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ ਹੁੰਦਿਆਂ ਇਹਨਾਂ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚਾਲੇ ਦੇ ਹੜਤਾਲਾਂ ਦੀ ਜੰਗਬੰਦੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚੇ ਗਿਰਗਿਟੀ ਰੋਗ ਨੇ ਸਮੁੱਚੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਮੁੱਖਬੰਦੇ ਪਰਤੇ ਜਲਾਓ ਨੂੰ ਕੁਝ ਪਲਾਂ ਲਈ ਹੀ ਸਹੀ, ਮਾਣਿਆ ਜ਼ਰੂਰ। ਪਰ ਤਦੇ ਹੀ ਬੜ੍ਹਚਿਰੀ ਜੰਗਬੰਦੀ ਨਾਲ ਬੰਬੀ ਇਸ ਆਸ ਨਾਲ ਗਲਬਲ ਵਿਸ਼ਵ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਈ ਤੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਕੱਚੇ ਤੇਲ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹਮੀ ਨੇ ਘਰੇਲੂ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੇ ਕੌਲ ਫੁੱਲ ਨੂੰ ਮੁੜ ਖਿੜਾਉਂ ਬਸਾਇਆ। ਇਸ ਨਾਲ ਆਮ ਬੰਦੇ ਨੇ ਕੁਝ ਪਲਾਂ ਲਈ ਹੀ ਸਹੀ, ਸੁੱਖ ਦਾ ਸਾਹ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਸਿਲੇਂਡਰ ਭਰਿਆ ਭਰਿਆ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣ ਲੱਗਿਆ ਹੈ।

ਉਹ ਪੁਰੇਬਲੀ ਹੋ ਵਾਪਰ ਗਈਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ੁਕ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਤੱਕ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਅਚਾਨਕ ਕਹਿਣਾ ਸੀ, 'ਹਾਇੰਦ ਦੇ ਮੋਰਿਆ ਰੱਬਾ'। ਹਾਲੇ ਤਾਂ ਲੜਾਈ ਬੰਦ ਹੋਣ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਫੁੱਲ-ਪੁੱਕੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੰਜਰੀ ਤਰਲ ਦੇ ਕਿਰਦੇ ਤੁਪਕੇ ਸੌਂ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਅਗਲੇ ਹੀ ਪਲ ਇਜ਼ਰਾਈਲ ਦੀ ਲਿਬਾਨ ਉੱਤੇ ਭਾਰੀ ਬੰਬਾਰੀ ਨੇ ਦੇ ਸੌ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਾਨਾਂ ਨਿਗਲ ਲਈਆਂ। ਬੜਾ ਕੱਠਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਧਾਪੀਓ! ਇਜ਼ਰਾਈਲ ਦੇ ਇਸ ਕਾਰੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਇੱਕ ਪਲ ਲਈ ਤਾਂ ਜੰਗਬੰਦੀ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੁਕਮਾਂ ਦਾ ਪੱਤਰ ਕਾਤਰ-ਕਾਤਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਕਾਤਰਾਂ, ਕਿਰਚਾਂ ਬਣ ਬਣ

ਅੱਜ ਉਝ ਦੀ ਉਝ ਸਾਕਾਰ ਹੋ ਉੱਠੀ। ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਤੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਤਾਂ ਇਹ ਘਟਨਾ ਵੀ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ਵ ਜੰਗ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹੋਣੀ ਨੇ ਮਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ਬਰੀ ਵਿਵਧਾ ਸ਼ਬਦ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਉਹ ਵਿਲਕ ਉੱਠੀ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਓਹਦੇ ਅੰਗਣੇ ਜਿਹੇ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਬੇਬੱਧ ਉਸ ਧੀਰਜ ਤੋਂ ਅਥਾਹ ਕੰਮ ਲਿਆ। ਵੱਡਾ ਮਾਮਾ ਤੇ ਮਾਸੀ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਦੇ ਅੱਥਰ ਦਾ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ। ਉਹ ਗੋਲੇ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਉੱਤੇ ਤੇ ਕਿਰਤ ਦਾ ਪੱਲਾ ਘੁੱਟ ਕੇ ਫੜ ਲਿਆ। ਓਹਦੇ ਕੋਲ ਸਿਰ ਢਕਣ ਲਈ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਕੱਚਾ ਘਰ ਹੀ ਸੀ। ਜੋ ਹੁਣ ਉਹ ਵੀ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਚੁਭਣ ਲਾਗੇ। ਜਿਵੇਂ ਇਹਨੀ ਤੇਲ ਦੇ ਜ਼ਖੀਰੇ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਚੁਭਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਹੀਦ ਗਾਹੇ-ਬਗਾਹੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਜਿੰਚ ਕਰਦੇ। ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਾਉਂਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਮਦਸਦ ਸਾਡੇ ਇਸ ਘਰ ਨੂੰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸੀ। ਸਰਦੇ ਪੁੱਜਦੇ ਚਾਚਾ-ਚਾਚੀ ਦਾ ਪੱਕਾ ਮਕਾਨ ਹੋਰ ਵੇਚੇ ਨਾ ਤਾਂ ਲਲਕ ਚਲਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਚਾਚੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਚੁਰਚ ਪਾਲੀ ਨਿੰਤ ਨਵੀਆਂ ਗੱਦਾਂ ਗੁੰਦਦੀ। ਨੂਰੀ ਇਲਮ ਨਾਲੋਂ ਕਾਲਾ ਇਲਮ ਉਹਨੂੰ ਵੱਧ ਸੁਮਾਉਂਦਾ। ਉਹ ਕਾਲਖ ਦੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਜੁਬਾਨ ਡੁਬੋ ਪਿੰਡ ਦੇ ਹਮਫਿਅਲਾਂ ਕੋਲ ਬੈਠ, ਅੱਜ ਦੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਵਾਂਗ, ਮਾਂ ਦੀ ਨਿੰਤ ਬਦਲਦੀ ਕਰਦੀ। ਕਿਰਦਾਰਕੁਸ਼ੀ ਕਰਦੇ ਸਲਗਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਲਗਦੀ ਸਨ ਨਾ ਲੋਣੀ। ਮਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਕੁੜੀਕੀ ਵਿੱਚ ਆਈ ਤਾਂ ਉਹ ਅੰਦਰ ਤੱਕ ਵਿੰਨ੍ਹੀ ਗਈ। ਤਤਕਲ ਉੱਠੀ। ਪਰ ਕੀ ਕਰਦੀ? ਮਾਂ ਮੇਰੀ ਨੂੰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਜਲਦੇ-ਬਲਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸਥਰ-ਸਥਰੀ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੀਰੀ ਗੁਰੂ ਲਗਦਾ। ਕਿਸੇ ਅੰਦਰੋਂ ਰੱਬੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਪਿਆਉਣ ਦੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਤਾਕਤ ਗਹਿਣ ਕਰਦੀ ਅਗਾਹ ਵਧਦੀ ਰਹੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਨੋਂਢੀ ਵੀ ਵਿੱਚ ਚਾਚਾ-ਚਾਚੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਭਾਈਵਾਲ ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ ਲਏ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਜੋਗ ਨਾ ਚੱਲਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਘਰ ਨੂੰ ਲਗਦਾ ਰਾਹ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦੀ ਅੱਲਕਾਰੀ ਕਾਢ ਕੱਢੀ ਤੇ ਕੰਧ ਕੱਢ ਲਈ। ਸਾਡੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਜਾਹੜ ਇੱਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਹਰਮੁਜ਼ ਜਲ

ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਫੁੱਲ ਦੇਖ ਨਾ ਰੋਵੋ-61

ਸੁਰਜੀਤ ਸੁਮਨ

ਅੱਜ ਉਝ ਦੀ ਉਝ ਸਾਕਾਰ ਹੋ ਉੱਠੀ। ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਤੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਤਾਂ ਇਹ ਘਟਨਾ ਵੀ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ਵ ਜੰਗ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹੋਣੀ ਨੇ ਮਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ਬਰੀ ਵਿਵਧਾ ਸ਼ਬਦ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਉਹ ਵਿਲਕ ਉੱਠੀ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਓਹਦੇ ਅੰਗਣੇ ਜਿਹੇ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਬੇਬੱਧ ਉਸ ਧੀਰਜ ਤੋਂ ਅਥਾਹ ਕੰਮ ਲਿਆ। ਵੱਡਾ ਮਾਮਾ ਤੇ ਮਾਸੀ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਦੇ ਅੱਥਰ ਦਾ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ। ਉਹ ਗੋਲੇ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਉੱਤੇ ਤੇ ਕਿਰਤ ਦਾ ਪੱਲਾ ਘੁੱਟ ਕੇ ਫੜ ਲਿਆ। ਓਹਦੇ ਕੋਲ ਸਿਰ ਢਕਣ ਲਈ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਕੱਚਾ ਘਰ ਹੀ ਸੀ। ਜੋ ਹੁਣ ਉਹ ਵੀ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਚੁਭਣ ਲਾਗੇ। ਜਿਵੇਂ ਇਹਨੀ ਤੇਲ ਦੇ ਜ਼ਖੀਰੇ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਚੁਭਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਹੀਦ ਗਾਹੇ-ਬਗਾਹੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਜਿੰਚ ਕਰਦੇ। ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਾਉਂਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਮਦਸਦ ਸਾਡੇ ਇਸ ਘਰ ਨੂੰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸੀ। ਸਰਦੇ ਪੁੱਜਦੇ ਚਾਚਾ-ਚਾਚੀ ਦਾ ਪੱਕਾ ਮਕਾਨ ਹੋਰ ਵੇਚੇ ਨਾ ਤਾਂ ਲਲਕ ਚਲਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਚਾਚੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਚੁਰਚ ਪਾਲੀ ਨਿੰਤ ਨਵੀਆਂ ਗੱਦਾਂ ਗੁੰਦਦੀ। ਨੂਰੀ ਇਲਮ ਨਾਲੋਂ ਕਾਲਾ ਇਲਮ ਉਹਨੂੰ ਵੱਧ ਸੁਮਾਉਂਦਾ। ਉਹ ਕਾਲਖ ਦੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਜੁਬਾਨ ਡੁਬੋ ਪਿੰਡ ਦੇ ਹਮਫਿਅਲਾਂ ਕੋਲ ਬੈਠ, ਅੱਜ ਦੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਵਾਂਗ, ਮਾਂ ਦੀ ਨਿੰਤ ਬਦਲਦੀ ਕਰਦੀ। ਕਿਰਦਾਰਕੁਸ਼ੀ ਕਰਦੇ ਸਲਗਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਲਗਦੀ ਸਨ ਨਾ ਲੋਣੀ। ਮਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਕੁੜੀਕੀ ਵਿੱਚ ਆਈ ਤਾਂ ਉਹ ਅੰਦਰ ਤੱਕ ਵਿੰਨ੍ਹੀ ਗਈ। ਤਤਕਲ ਉੱਠੀ। ਪਰ ਕੀ ਕਰਦੀ? ਮਾਂ ਮੇਰੀ ਨੂੰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਜਲਦੇ-ਬਲਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸਥਰ-ਸਥਰੀ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੀਰੀ ਗੁਰੂ ਲਗਦਾ। ਕਿਸੇ ਅੰਦਰੋਂ ਰੱਬੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਪਿਆਉਣ ਦੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਤਾਕਤ ਗਹਿਣ ਕਰ

ਕਵਿਤਾ ਕੀ ਤੇਰੀ ਕੀ ਮੇਰੀ

(ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ)
ਸਤਪਾਲ ਭੀਖੀ
ਪੰਨਾ : 112, ਮੁੱਲ : 195 ਰੁਪਏ
ਕੈਲੀਫ਼ੋਰਨੀ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ, ਪਟਿਆਲਾ

ਸਤਪਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਉਹ ਸਥਾਪਤ ਕਵੀ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਧਰਤ ਨਾਲ ਮੋਹ ਪਾਲਦਾ, ਕਿਰਤ ਦੀ ਉਸਤਤ ਕਰਦਾ ਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਮੁਹੱਬਤ ਨਾਲ ਗੁੰਦਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਪੜ੍ਹਾਤਮੀ ਪੰਜਾਂ ਵਾਰ੍ਹੀ ਤੋਂ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਭਾਣ ਭਰਨ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਬੀਜਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਬਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਸਕੀਆਂ ਸੁਣਦਾ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਬਰੀ ਉਭਾਰੀਆਂ ਭਰਨ ਦੀ ਹਿਮਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਬਾਗ੍ਰਮੁਖੀ ਹਰ ਵਰਤਾਰੇ ਦੀਆਂ ਬਾਰੀਕ ਤੰਦਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਕੜਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਰ ਗਿੱਝੇ ਨਿਭਾਉਣ ਦੀ ਜਾਚ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਉਹ ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ ਕਈ ਵਿਧਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਫਲਤਾ-ਪੂਰਵਕ ਨਿਭਾਅ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਤਪਾਲ ਸਮਰੱਥ ਕਵੀ ਹੈ, ਸੁਝਵਾਨ ਸੋਧਾਕਰ ਹੈ, ਸਫਲ ਅਨੁਵਾਦਕ ਵੀ ਹੈ, ਕਿੰਤੇ ਵਜੋਂ ਉਹ ਅਧਿਆਪਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧਤਾ ਰੱਖਦਾ ਉਹ ਆਦਰਸ਼ ਅਧਿਆਪਕ ਜੋ ਮਾਸੂਮ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਅੰਦਰ ਧੜਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਅਥੀਕਰਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਾਹਰ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਜੀਵੰਤ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਿਰਨਾਵਾਂ ਬਣ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਹੁਲਾਟਦੀ ਹੈ। ਸਤਪਾਲ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕਾਵਿ ਕਿਤਾਬ 2001 ਵਿੱਚ ‘ਪਲਕਾਂ ਹੇਠ ਦਰਿਆ’, ਦੂਜੀ ਕਾਵਿ ਪੁਸਤਕ ‘ਕੋਈ ਨਾਲ-ਨਾਲ’ 2009, ‘ਪੀਲੂ’ ਕਾਵਿ ਪੁਸਤਕ 2017 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਵਿ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੇ ਸਾਹਿਤੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਪਹਿਚਾਣ ਬਣਾਈ। ਉਹ ਪੂਰੇ ਅੱਠ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੀ ਨਵੀਂ ਪੁਸਤਕ ‘ਕਵਿਤਾ ਕੀ ਤੇਰੀ ਕੀ ਮੇਰੀ’ ਲੈ ਕੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਵੀ ਸੋਧਾਦਨਾ, ਅਨੁਵਾਦ ਵਰਗੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਅੱਗ-ਸੰਗ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਏਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਸਤਪਾਲ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚਲੇ ਭਾਵ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਬਣ ਸਪੱਸ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਏਹੀ ਕਰਮ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਾਨਵੀ ਸੰਦੇਹਨਾ ਤੇ ਵੇਦਨਾ ਨੂੰ ਪੱਸ ਕਰਦਿਆਂ ਨਵੇਂ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਲੀਕੇ। ਸਤਪਾਲ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਏਹੀ ਮੀਰੀ ਗੁਣ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਸਰੋਕਾਰ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਰੋਕਾਰ ਹਨ, ਜੋ ਕਵੀ ਦੀ ਅਨੁਭਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਸਾਕਾਰਤ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਨਵੀਂ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਕਵੀ ਅਤੀਤ, ਵਰਤਮਾਨ ਤੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਚਲਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣੀਆਂ ਕਾਵਿ ਪੇੜਾਂ ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਗੁੜ੍ਹੇ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਮੁਹੱਬਤੀ ਇਨਸਾਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦਾ ਘੇਰਾ ਬੇਸਿਮਾਲ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੁਹੱਬਤ ਦੀ ਮਹਿਕ ਇਸ ਉਬਲ-ਉਬਲ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਅਣੱਤ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਸਤਪਾਲ ਆਪਣੀ ਮੁਹੱਬਤ ਨੂੰ ਪਾਲਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਦੋਸਤ ਅਨਿਲ ਆਦਮ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਸਤਰ ‘ਕਵਿਤਾ ਕੀ ਤੇਰੀ ਕੀ ਮੇਰੀ’ ਚੁਣ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਸਿਰਨਾਵਾਂ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਜਿਉਂਦੇ ਰੱਖਣਾ ਤੇ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਦੇ ਵਹਿਣ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰੋਅ ਕੇ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਮੁਹੱਬਤ ਤੋਂ ਰੁਕਾਵਟ ਕਰ ਦੇਣਾ ਇੱਕ ਅਥੀਕਰ ਦੀ ਮੁਖ਼ਮੂਰਤੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੁਹੱਬਤ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਹੈ, ਜੋ ਸੋਠੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਉਂਦੇ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸੁਪਨੇ ਪਾਲਦੇ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਤੋਰ ਮੋਰ ਵਿਚਲੇ ਫਾਸਲੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਜੀਵਨ ਦੀ ਗਤੀਬੀਲਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ-ਅਪਣੇ ਪਛਾਣ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਾਰ੍ਹੀ ਕਈ ਵੀ ਆਵਾਜ਼ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਲੁਕਾਈ ਦੇ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਸਮਝਦੀ ਹੈ। ਕਵੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਲਿਖਦਾ ਹੈ।

ਮਾਨਵੀ ਮੁਹੱਬਤ ਤੇ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦੀ ਸੂਖਮਭਾਵੀ ਕਾਵਿ ਕਿਰਤ

ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਸਮੁੱਚੇ ਡੂੰਘੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਉਚਾਈ ਲੱਖ ਆਗਾਸਾਂ ਆਗਾਸ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਲਹਿਰ ਕੋਟਨ ਲਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਦਮਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ

ਇਸੇ ਲਈ ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਸਤਪਾਲ ਦੀ ਨਾ ਰਹਿ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਵਹਾਰਿਕ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚੋਂ ਲਏ ਗਏ ਹਨ। ਉਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚਲੇ ਅਹਿਸਾਸ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਰ ਧੜਕਦੇ ਪਲਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਦਾ ਦਮ ਭਰਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ। ਹਰ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸਦਾ ਕਵੀ ਬਾਗ੍ਰਮੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਹਰ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਹੋਂਦਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਰਾਹੀਂ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਅਣਛੁਪੇ ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵੀ ਸਤਪਾਲ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਪਾਸਰੀ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਵਿਚਾਰਸ਼ੀਲ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਕਦਮਾਂ ਦੀ ਆਹਟ ਸੁਣਦਾ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੈੜਿਆਂ ਦੀ ਗਮਜ਼ ਪਹਿਚਾਣਦਾ ਹੈ। ਮਾਓ ਤੋਂ ਬੇਦੇ ਬਣਨ ਦੇ ਸਫਰ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ, ਤੁਰਨ, ਮਕਸਦ ਪਾਉਣ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਕਵੀ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਬਦਲਾਅ ਵਿੱਚੋਂ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬਦਲ ਗੁਰੂ ਦਾ ਲੋਕ ਪੱਖੀ ਫਲਸਫਾ ਬਣਦਾ, ਜੋ ਅਣਹੋਏ ਨੂੰ ਉਰਜਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਨਾਇਕ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਵੀ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਦਾ ਚਾਰਵਾਨ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਹਰ ਮਾਓ ਨੂੰ ਬੰਦਾ ਬਣਨ ਵੇਖਣਾ ਲੋਚਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਭਾਵ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਵਰਤਮਾਨੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਨਵਿਆਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਜੀਉਣ ਦਾ ਰਾਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਪਿੱਛੇ ਲੋਕਪ੍ਰੀਤੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੈ।

ਵੈ ਕਵਿ ਸ

ਚਰਚਾ ਇਕ ਪੁਸਤਕ ਦੀ
ਡਾ. ਅਰਵਿੰਦਰ ਕਾਕੜਾ

ਸਮਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਤੰਗੀਆਂ-ਤੁਗੀਆਂ ਸਹਿਣ ਕਰਕੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੀ ਇਕ ਆਸ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਕਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਸੁਪਨੇ ਬੀਜਦਾ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਹਰ ਇੱਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਏਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਜਗਜੀਰ ਦਾ ਨਾਂਅ ਕਟਕ ਕੱਟਣ ‘ਤੇ ਵੀ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ। ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਇਹ ਵੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਹੈ ਕਵੀ ਸ਼ੁਭਲਤਾ ਨੂੰ ਸੁਖਮਤਾ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਦਾ ਵਲ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਰੂਲ ਦੇ ਕਮਰੇ, ਬੋਠ, ਬਸਤੇ, ਕਿਆਰੀਆਂ, ਖੋਡ ਮੋਦਾਨ ਵਿੱਚ ਖੋਫ਼ਦੀ ਮਾਸੂਮੀਅਤ ਦੀ ਮੁਹੱਬਤ ਨੂੰ ਮਾਣਦਾ ਹੋਇਆ ਖੁਦ ਬੰਦਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਕਾਇਨਾਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰੰਗਾਂ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦੀ ਹੋਈ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਅਕਾਉਪਣ ਤੋਂ ਦੂਰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਵਿਤਾ ਜੀਵਨ ਦੇ ਰੰਗ ਬੱਚਿਆਂ ਅੰਦਰ ਘੋਲਦੀ ਹੋਈ ਕਾਲੇ ਅੰਬਰਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਉਹ ਚਾਨਣ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਭਾਲਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਮਾਸਮ ਵਿੱਚ ਪੱਸਰੇ ਹੋਏ ਹਨੇਰੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਦੀ। ਕਵਿਤਾ ਵਿਚਲਾ ਪਾਤਰ ਰੂਲ ਰਹੇ ਬਚਾਨ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੱਡੇ ਅਰਥ ਕੱਢਦਾ ਹੋਇਆ ਅੱਛੇ ਦਿਹਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਵੇਚ ਰਹੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਵੇਦਨਾ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਇਸ ਕੁਰਜ ਨੂੰ ਹੁੰਝਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਬੱਚੇ ਦਾ ਬਚਪਨ ਚੋਰ ਕੇ ਉੱਕ ਪਾਸੜੀ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਵੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦਾ ਚਾਰਵਾਨ ਹੈ। ਇਸੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ‘ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰ ਜਗਜੀਰ’, ‘ਸਰੂਲ’, ‘ਸੁਪਨਾਸਾਜ਼’, ‘ਇੱਕ ਪੱਖੀ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ’, ‘ਉਦਾਸੀ ਦਾ ਮਸੀਹੀਆ’, ‘ਖ਼ਾਲੀ’ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿਚਲੀ ਪੁਨੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕਵੀ ਦੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਅਤੀਤ ਵਿੱਚੋਂ ਬਚਪਨ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਜੋਕੇ ਬਚਪਨ ਨੂੰ ਸਾਂਝਣਾ ਕਵੀ ਆਪਣਾ ਇਖ਼ਲਾਕੀ ਫ਼ਰਜ਼ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ‘ਮਾਂ-1’, ‘ਮਾਂ-2’, ‘ਮਾਂ-3’ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿਚਲੀ ਮਾਂ ਦਾ ਕਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਦਾ

ਵਰਤਾਰੇ ਦੀ ਅਮਜ਼ ਸਮਝਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਇਹ ਖੂਬੀ ਵਰਿੱਤਰ ਬਣਦੀ ਕਿ ਕਵੀ ਮਾਂ ਤੋਂ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦਾ ਅੰਤਰ ਸੰਬਧ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਮਾਂ ਦੇਵੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਪੀੜਾ ਨੂੰ ਸਮਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਰੱਖਦੇ ਇੱਕੋਕਾ ਸਾਰੇ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ। ਕਵੀ ਦੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਸੰਭਾਵੀ ਪਲਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਜਾ ਕੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅੰਦਰਲੇ ਵਰਤਾਰੇ ਦੇ ਗਹਿਰੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸਦੀ, ਨਾਨਕ ਦੀ ਸੋਚ ਵਿਚਲੀ ਅਸਲੀ ਗਮਜ਼ ਫੜਦੀ, ਕਿਰਤ ਦੀ ਉਪਾਸਕ ਬਣ ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਗਹਿਰਾ ਸੰਬਧ ਜੋੜਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਜਮਾਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚਲੀਆਂ ਵਿੱਥਾਂ ਨੂੰ ਮੋਟਦੀ ਰਥਾਬ ਵੀ ਸੁਰ ਸੁਣਦੀ ਤੇ ਉਸ ਸਫ਼ਰ ਨੂੰ ਨਾਲ ਰੱਖਦੀ, ਜਿੱਥੇ ਸੈਦਪੁਰ ਵੀ ਆਉਂਦਾ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਵੀ ਬੋਲਦਾ, ਅਨੰਦਪੁਰ ਵੀ ਤੁਰਦਾ, ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਂਕ ਵੀ ਪੱਲਦਾ ਤੇ ਖਿਦਰਾਣੇ ਦੀ ਢਾਬ ਵੀ ਗਾਉਂਦੀ ਤੇ ਚਮਕੋਰ ਤੇ ਸਰਹੋਰ ਵੀ ਸੰਵਾਦ ਰਚਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਕਵੀ ਦੀ ਫਿਕਰਮੰਦੀ ਹੋਰ ਵੀ ਗਹਿਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਹੱਕ ਨੂੰ ਮਨਫੀ ਕਰ ਜਾਣ, ਧਰਮ ਤੇ ਖੇਤਰ ਦੀ ਸੌੜੀ ਸਿਆਸਤ ਦੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਫ਼ਸ ਕੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਆਹਲਾਣਾ ਖੇਰੂ-ਖੇਰੂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਇਸੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ‘ਮਿੱਤਰ’, ‘ਗਿਬਤਾ’, ‘ਪਵਣੂ ਗੁਰੂ’, ‘ਹਰ ਪਿੰਡ ਸੈਦਪੁਰ ਹੈ।’, ‘ਸੈਦਪੁਰ ਦੀ ਸੱਦ’, ‘ਗੁਰੂ’ ਆਦਿ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਝੰਜੋੜਨ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚਲੀ ਪੁਨੀ ਅਜੋਕੀਆਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਚਿੰਨ੍ਹ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਨਾਲ ਕਿੰਨੇ ਜੀਵੰਤ ਗਿੱਝੇ ਆਪਣਾ ਸੰਬਧ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਬੇਗਾਨੀ ਵੱਟ ਤੋਂ ਘਾਹ ਖੋੜਦੀ ਤੀਮਤ ਵਿਸ਼ਵਵਿਦਿਆਲੇ ਦੀ ਵਿਦਿਆਰਥਣ, ਜਮਾਦੀ ਗੁਲਤਾਰ, ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਪੱਚੇ ਲਾਉਂਦੀ ਦੋਦਰਕਲੀ, ਨਿੱਕਾ ਸਪੀਰਰਾਂ ਵਾਲਾ, ਜੈ ਪਾਲ ਹੈ, ਸਟੈਨ ਸਵਾਮੀ ਤੇ ਅਫ਼ਗਾਨੀ ਲੋਕ ਗਾਇਕ ਫ਼ਵਾਦ ਅੰਦਰਾਬੀ ਆਦਿ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਬਾਤ ਸੁਣਦੀ ਹੈ। ਮਿਹਨਤਕਸ਼ ਵਰਗ/ਕਿਰਤੀ ਵਰਗ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਹਮਦਰਦੀ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਆਪਣੀ ਕਰਮ ਮਨੋਰਥ

ਰਾਹੀਂ ਸਤਪਾਲ ਦੀ ਲੋਕ ਪੱਖੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚਲਾ ਪਾਤਰ ਉਲ-ਜਲੂਲ ਬੇਦਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਉਭਾਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਹਰ ਗਿੱਝੇ ਨੂੰ ਮੋਹ ਦੀ ਲੀਹ ‘ਤੇ ਤੋਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਵੀ ਦਾ ਮਾਂ, ਪਤਨੀ ਤੇ ਧੀ ਨਾਲ ਵੀ ਦੋਸਤਾਨਾ ਗਿਬਤਾ ਇੱਕ ਭਰਪੂਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਉਣ ਦਾ ਜ਼ਰੀਆ ਵੀ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਸੇ ਅੰਦਰ ਪਨਪਿਆ ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ ਦਰਸ ਉਭਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚਲੀਆਂ ਭਾਵਪੂਰਤ ਛੋਟੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵੱਡੇ ਮਾਇਨੇ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ। ‘ਪਿਆਰ’, ‘ਆਪਾਂ’, ‘ਤਰੇਲ-ਤੁਪਕਾ’, ‘ਚੰਗਿਆੜੀ’, ‘ਉਬਾਲ’, ‘ਆਮਦ’, ‘ਗਲੀਆਂ’, ‘ਹਾਸ਼ੀਆ’, ‘ਕੋਈ ਨਹੀਂ’ ਆਦਿ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਮੋਹ ਦੀਆਂ ਸੁਖਮ ਪਰਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦਾ ਅੰਬਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁਹੱਬਤ ਨਾਲ ਸਿੱਝਦਾ ਹੋਇਆ ਮੁਹੱਬਤ ਦੇ ਕੈਨਵਸ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਦੇ ਤਮਾਮ ਮਿੱਠੇ-ਕੱਠੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸਾਂਝਣ ਦੀ ਸਤਪਾਲ ਕੋਲ ਮੁਹਾਤਰ ਹੈ। ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਅਸਾਵੱਧਣ ਦੀਆਂ ਖਾਈਆਂ ਪੂਰਦੀ ਹੋਈ ਆਪਣੀ ਸਮਾਜਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨਿਭਾਅ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਤੁਰ ਪਈ ਕਵਿਤਾ ਕਵੀ ਵਿਗੜਿਓਂ ਤੁਰਦੀ... ਤੁਰਦੀ... ਰੁਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਰਾਹਾਂ ‘ਚ ਕਿਤੇ ਖੋੜਾਂ-ਖਲਿਆਨਾ ‘ਚ ਵੇਖ ਲੈਂਦੀ ਮੁੜ੍ਹਕੇ-ਮੁੜ੍ਹਕੀ ਹੋਏ ਘਾਹ ਖੋੜਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਨੂੰ... ਫੜ ਲੈਂਦੀ ਛਾਲਿਆਂ ਭਰੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ... ਹੁਣ ਕਵੀ ਹੋਗਾ ਨਾ ਕਿ ਕਵਿਤਾ ਉਸ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਮਰਨਾ ਹੈ।

ਸਮਾਜ ਅੰਦਰਲੀ ਗੁੰਝਾਗਰਦੀ, ਨਾਬਰਾਬਰੀ, ਬੇਬੱਸੀ, ਵਿਭਕਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਵਾਜ਼ ਬਣਨਾ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਅੰਦਰ ਮਾਸੂਮੀਅਤ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰੱਖਣਾ, ਮੁਹੱਬਤ ਪਾਲਣਾ ਤੇ ਨਿਆਂ, ਹੱਕ, ਸੱਚ, ਬਰਾਬਰੀ ਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਮਾਨਵੀ ਰਾਹਾਂ ‘ਤੇ ਅਸਵਾਰ ਹੋਣਾ ਹੀ ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਹਾਸਲ ਹੈ। ਸਤਪਾਲ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਉਮੀਦ ਜਗਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਿਆਰ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਅੱਖ ਤੋਂ ਅੱਖ ਪੈੜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਜਿਉਂਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਸਦੀਵੀ ਸਿਰਨਾਵਾਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਕਸਦ ਪੂਰਵਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਉਣ ਦੀ ਆਹਟ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਦੀ ਹੈ। ਏਹੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਕੋਂਕਰੀ ਸੁਰ ਦਾ ਅਲਾਪ ਹੈ।

ਇਹ ਉਹ ਓਟ ਹੈ ਸੰਘਰਸ਼ ‘ਚ ਜੁੜਦੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀ ਉਹ ਇਹ ਲੜਾਈ ਲੜ ਰਹੇ ਨੇ ਕਿ ਜਿਉਂਦੀ ਰਹੇ ਪਿਆਰ ਕਵਿਤਾ।

ਸੰਪਰਕ : 94636-15536

ਮੇਰੀ ਪਹਿਲੀ ਮੁਹੱਬਤ

ਸੰਪਾਦਕ-ਬੁਟਾ ਸਿੰਘ ਚੌਹਾਨ
ਪੰਨੇ-180, ਮੁੱਲ-240 ਰੁਪਏ
ਸੁਪਤਰਿਸ਼ੀ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖੀ ਜਜ਼ਬੇ ਸਮੱਗਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੁਹੱਬਤ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਪਛਾਣ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਮੁਹੱਬਤ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਦੇ ਧਰਾਤਲ ਤੋਂ ਮਹਿਸੂਸਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਵਸਤੂਗਤ ਪਥਾਰ ਦੀ ਕਿਸੇ ਆਈ ਵਾਂਗ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਅਕੱਥ ਮੁਹੱਬਤ ਨੂੰ ਸੰਕੇਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਥਨ ਦੇ ਉਪਗਲ ਵਜੋਂ ਬਹੁ-ਵਿਧਾਈ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਬੁਟਾ ਸਿੰਘ ਚੌਹਾਨ ਵੱਲੋਂ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪੁਸਤਕ ‘ਮੇਰੀ ਪਹਿਲੀ ਮੁਹੱਬਤ’ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਵਿੱਚ ਹਲਕੀਆ ਬਿਆਨ ਵਰਗੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਬਾਈ ਮਰਦ ਲੇਖਕਾਂ ਤੇ ਪੰਜ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਲੇਖਿਕਾਵਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ‘ਤੇ ਉੱਕਰੀ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਇਥਾਰ ਨੂੰ ਯਥਾ ਸੰਭਵ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕਾਗਜ਼ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ‘ਤੇ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਪਿਆਰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਆਪਣੇ ਦੋਰ ਦੀਆਂ ਜਾਗੀਰਦਾਰੀ ਕੀਮਤਾਂ ਕਾਰਨ ਜਨਮ ਲੈਂਦਿਆਂ ਹੀ ਦਮ ਤੜ ਗਈਆਂ, ਪਰ ਇਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਆਪਣੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕਸ ਕੇ ਰੂਪ ‘ਚ ਅਜੇ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹਨ।

ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਏਨਾ ਬੁੱਲ੍ਹਪਣ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਕਿ ਹਰ ਲੇਖਕ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਮੁਹੱਬਤ ਬਾਰੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਲਿਖ ਸਕੇ, ਪਰ ਇਸ ਜਜ਼ਬੇ ਨੂੰ ਸਿਰਜਣਾ ਦਾ ਮੂਲ ਮੋਠਾ ਨਵੇਂ ਨਿਯਤ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ‘ਲੋਕ ਕੀ ਕਹਿਣੀ’ ਦੇ ਡਰ-ਭੈਅ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਲਈ ਲੇਖ ਲਿਖੇ ਹਨ, ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹਨ। ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕੰਵਲ, ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਤਕਰਨਾਮਾ, ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਭੁੱਲਰ, ਬਚਿੰਦ ਕੌਰ, ਸੁਰਜੀਤ ਗਿੱਲ, ਮਨਮੋਹਨ ਬਾਵਾ ਤੇ ਕਰਮਜੀਤ ਕੁੱਸਾ ਆਦਿ ਪ੍ਰਥਮ ਪੌਠ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪਹਿਲੇ ਪਿਆਰ ਸੰਬੰਧੀ ਲਿਖੇ ਲੇਖ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਜ਼ਾਬਤਿਆਂ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਆਰ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸਨ। ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕੰਵਲ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਮਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਬਖ਼ਸ਼ਰਗ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ‘ਉਧਰਲੀਆਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚੀਂ’। ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਚਿਤਾਵਨੀ ਵਾਂਗ ਉਸ ਦੇ ਅਵਚੇਤਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਿਆਰ ਦਾ

ਲੇਖਕ ਮਨ ਦੀਆਂ ਲੁਕਵੀਆਂ ਪਰਤਾਂ

ਨਿੱਘ ਨਹੀਂ ਮਾਨਣ ਦਿੰਦੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਛਾਣਵੇਂ ਦਾ ਇਕ ਗੁਹਿਕਾ ਸਥਾਈ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਛਾਤੀ ‘ਤੇ ਉਸਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਤਕਰਨਾਮਾ ਆਪਣੇ ਲੇਖ ‘ਪਹਿਲੀ ਤੇ ਆਖੀ ਮੁਹੱਬਤ’ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ‘ਕੜੀ ਰਿਸੀ ਕੋ ਮੁਕੋਮਲ ਜਗਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਤਾ’ ਵਰਗੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਜਿਹਾ ਸ਼ੋਕਰ ਲਿਖਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚੋਂ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਕੀਮਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਰੋਸਾ ਵੀ ਝਲਕਦੀ ਹੈ। ਕਾਮਰੇਡ ਸੁਰਜੀਤ ਗਿੱਲ ਦਾ ਸਵੈ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਟੀਚਾ ਉਸ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਪਿਆਰ ਇੱਕ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀ ਹੀ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਇਰ ਜਸਵੰਦਰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚਕਾਰ ਵੀ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਮਿੱਥੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਟੀਚੇ ਦਾ ਦਮਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਮਨਮੋਹਨ ਬਾਵਾ ਅੰਦਰਲੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਸਕਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੇ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਕੁੜੀ ਵਿਚਕਾਰ ਲਛਣਾਂ ਰੱਖਾ ਇੱਕ ਦੇਵੇ ਤੇ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥ-ਪਿਤਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਤੀ ਬਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦਾ ਵੀ ਹੈ। ਡਾ. ਕਰਮਜੀਤ ਕੁੱਸਾ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਮੁਹੱਬਤ ‘ਤੇ ਕਾਲਜ ਦੇ ਕਲਰਕ ਦੀ ਦੋਖੀ ਨਜ਼ਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਮੁਹੱਬਤ ਵੀ ਤੜਫ ਵੀ ਕਹਾਣੀ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਚੌਥੀ ਤੇ ਪੰਜਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਲੇਖਕ ਗੁਰਮੀਤ ਕੜਿਆਲਵੀ, ਬੁਟਾ ਸਿੰਘ ਚੌਹਾਨ, ਡਾ. ਅਮਰਜੀਤ ਕੌਰ, ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਬਨਵੈਤ, ਬੀਬਾ ਬਲਵੰਤ, ਹਰਜਿੰਦਰ ਸੂਰਵਾਲੀਆ, ਮੁਖਤਾਰ ਗਿੱਲ, ਧਮ ਸਿੰਘ ਕੰਮੇਆਣਾ, ਨਿਰੰਜਣ ਬੋਹਾ, ਜੁਗਿੰਦਰ ਸੰਧੂ, ਡਾ. ਸ਼ਿਆਮ ਸੁੰਦਰ ਦੀਪਤੀ, ਰਵੀ ਸ਼ੇਰ ਗਿੱਲ, ਤੇ ਸਤਪਾਲ ਮਾਰਕੰਡਾ, ਡਾ. ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਸਕਰੋਦੀ ਤੇ ਤੇਜਪਾਲ

ਸੰਤੋਖਪੁਰੀ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਮੁਹੱਬਤ ਸੰਬੰਧੀ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰੀ ਯੁੱਗ ਦੇ ਪ੍ਰੀਤ ਕਿੱਸੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਰਗੇ ਸਿਤਰੀ ਜਜ਼ਬੇ ਵਾਲੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਲੁਕਾਏ, ਛੁਪਾਏ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਬਾਤ ਪਾਈ ਹੈ। ਜੋ ਗੁਰਮੀਤ ਕੜਿਆਲਵੀ ਦੇ ਲੇਖ ‘ਬੰਦ ਦਰਵਾਜ਼ਾ’ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਮੱਧ ਵਰਗੀ ਮਨੁੱਖ ਵੱਲੋਂ ਵਿਖਾਈ ਉਸ ਸਿਆਣਪ ਵਰਗੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੀ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰ ਲਈ ਸਮਾਜਿਕ ਕੀਮਤਾਂ ਨਾਲ

ਸਾਹਿਤ ਚਿੰਤਨ
ਨਿਰੰਜਣ ਬੋਹਾ

ਟਕਰਾਉਣ ਸੰਬੰਧੀ ਬਹੁਤਾ ਦਮ-ਖਮ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਰਫ ਗੁਰਮੀਤ ਕੜਿਆਲਵੀ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਇਕਸਾਰੀ ਇਬਾਦਤ ਤਾਂ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਵੀ ਲਈ ਹੈ। 21ਵੀਂ ਸਦੀ ਦਾ ਇਹ ਸਿਰਜਾ ਜਗੀਰਦਾਰੀ ਯੁੱਗ ਦੇ ਮਿਰਜ਼ੇ ਵਾਂਗ ਹੋਰਕੱਝਰ ਤੇ ਅਵੇਸ਼ਕ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਪੜ੍ਹਿਆ-ਲਿਖਿਆ ਤੇ ਕਾਰਨੁੱਖੀ

ਦਾਮ-ਪੱਚਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਜਾਗਰੂਕ ਨੌਜਵਾਨ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਹ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦੇ ਵੱਡੇ ਜਿੰਦੇ ਤੜਕੇ ਆਪਣੀ ਮੁਹੱਬਤ ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਪਹਿਲੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਦਸਤਾਨ ਸੁਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤੇ ਲੇਖਕ ਇਸ ਅਹਿਸਾਸ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਣ ਵੇਲੇ ਸ਼ਕੂਲ-ਕਾਲਜ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਕੜਿਆਲਵੀ ਵਾਂਗ ਆਪਣੀ ਮੁਹੱਬਤ ਨੂੰ ਤੌੜ ਤਾਂ ਨਾ ਨਿਭਾਅ ਸਕੇ, ਪਰ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਅੰਗ ਵਿਚ ਤਪ ਕੇ ਕਵੀ ਤੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਰੂਪੀ ਰੁੰਦਨ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣ ਗਏ। ਬੁਟਾ ਸਿੰਘ ਚੌਹਾਨ ਉਸ ਕੁੜੀ ਦਾ ਹੁਣ ਵੀ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਗਮ ਨੂੰ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ ਲਿਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਉਹ ਐਲਾਣੀਆ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਲੇਖਕ ਬਣਾਉਣ ਵੀ ਆਈ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਹੱਬਤ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅਹਿਸਾਸ ਧਰਮ ਕੰਮੇਆਣਾ, ਮੁਖਤਾਰ ਗਿੱਲ, ਡਾ. ਸ਼ਿਆਮ ਸੁੰਦਰ ਦੀਪਤੀ, ਰਵੀ ਸ਼ੇਰ ਗਿੱਲ ਤੇ ਤੇਜਪਾਲ

ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਸਾਹਿਤਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੇ ਬਾਗ੍ਰਮੁਖੀ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਸਹਾਈ ਸਿੱਧ ਹੋਏ। ਪੁਸਤਕ ਵਿਚਲਾ ਇਹ ਤੱਥ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਮੁਹੱਬਤ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਪਹਿਲ-ਦਸਮੀ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਮਾਦਾ ਪਿਰ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਨਰ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਵੱਧ ਦਲੇਰ ਹੈ।

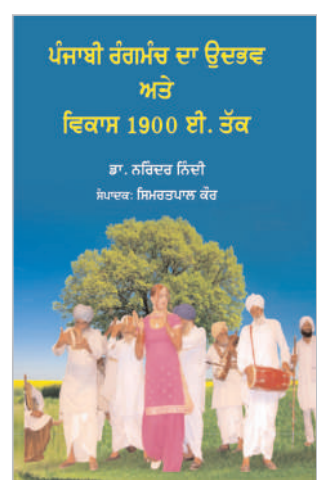
ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ‘ਸਿਰਫ ਮੁਹੱਬਤ’ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ ਕਰਦਿਆਂ ਮੈਂ ਛਪਣ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਇਸਤਰੀ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਇਸ ਕਰਕੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਮਰਦ ਲੇਖਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਤਰੱਦਦ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੁਹੱਬਤ ਵਰਗੇ ਵਿਸ਼ੇ ‘ਤੇ ਕਲਮ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸੋਚਣਾ-ਵਿਚਾਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਲਈ ਲੇਖ ਲਿਖਣ ਲਈ ਲਈ ਬਚਿੰਦ ਕੌਰ, ਬਲਵੰਦਰ ਕੌਰ ਬਰਾੜ, ਡਾ. ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਕਲੇਰ ਤੇ ਕੁਲਦੀਪ ਕੌਰ ਚੌਹਾ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਤੇ ਹਿਮਤ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਨੀ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਬੁਟਾ ਸਿੰਘ ਚੌਹਾਨ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਵੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਦੀ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਏਨੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਪਿਆਰ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦਾ ਜਨਤਕ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਲ ਕਲੇਰ ਤੇ ਕੁਲਬੀਰ ਕੌਰ ਚੌਹਾ ਅੰਦਰਲੀ ਸੱਚ ਬੋਲਣ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਮੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਚੰਗੀ ਲੱਗੀ ਹੈ।

ਪੁਸਤਕ ਵਿਚਲੀ ਵਾਰਤਕ ਭਾਸ਼ਾ ਪਿਆਰ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਗੁੱਝੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਕਾਵਿਕ ਤੇ ਸੁਰਜਮਈ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਸੰਪਾਦਕੀ ਰਾਹੀਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵੱਡੇ ਗਲਪਕਾਰ ਰਾਮ ਸੁਰੁਪ ਅਣਪਈ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਰਚੇ ‘ਕਹਾਣੀ ਪੰਜਾਬ’ ਲਈ ਕੁਝ ਲੇਖਕਾਂ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਮੁਹੱਬਤ ਬਾਰੇ ਲੇਖ ਲਿਖਵਾਏ ਸਨ, ਪਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਧੇਰੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਦਾਚਾਰਕ ਕੀਮਤਾਂ ਸਾਰਣ ਧਰਮ ਧਾਰੀ ਰੱਖੀ ਸੀ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਸੰਪਾਦਨ ਨਾਲ ਜਿੱਥੇ ਅਣਖੀ ਹੁਰਾਂ ਦਾ ਅਧਾਰ ਸੁਪਨਾ ਸਾਕਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਵਿਛਿਆ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਪੱਖੋਂ ਸੰਪਾਦਨ ਦਾ ਵਿਚਕਾ ਵੀ ਹੋਰ ਸ਼ਰਲਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੁਹੱਬਤ ਵਰਗੇ ਸਿਰਜਕ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਵਰਜਿਤ ਤੋਂ ਪ੍ਰਵਾਣਿਤ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਲਗਾਤਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਮੋਬਾ. 89682-82700

ਪੰਜਾਬੀ ਰੰਗਮੰਚ ਦਾ ਉਦਭਵ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ 1900 ਈ. ਤੱਕ

ਡਾ. ਨਰਿੰਦਰ ਨਿੱਦੀ
ਸੰਪਾ. ਸਿਮਰਤਪਾਲ ਕੌਰ
ਸੰ: 200, ਮੁੱਲ: 500 ਰੁਪਏ
ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਮੁਹਾਲੀ

ਡਾ. ਨਰਿੰਦਰ ਨਿੱਦੀ ਬਹੁਪੱਖੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦਾ ਕਲਾਕਾਰ, ਲੇਖਕ, ਰੰਗਕਰਮੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਆਰਟਸ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਹੈ। ਉਹ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਸੱਥਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕੀਮਤਰੀ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਆਪਣੀ ਕਲਾ ਦੇ ਜੌਰ ਦਿਖਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੁਸਤਕ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ-ਨਾਚਾਂ ਦਾ ਸਰਵੇਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਦੂਜੀ ਪੁਸਤਕ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਰੰਗਮੰ

ਦਲਜੀਤ ਰਾਏ ਕਾਲੀਆ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ

ਕਿਰਤੀ ਵੀਰੋ ਏਕਾ ਕਰਕੇ,
ਰਾਗ ਸੰਗਰਾਮੀ ਵਾਲੇ ਮੱਲੇ,
ਰਣ ਤੱਤੇ ਵਿੱਚ ਜੂਝੇ ਬਾਬੇ,
ਪਰਚਮ ਨੇ ਲਹਿਰਾਉਣਾ ਨਹੀਂ।

ਨਿਸ ਦਿਨ ਨੇੜਾ ਕੁਰਸੀ ਖਾਤਰ,
ਜਨਤਾ ਵਿੱਚ ਨੇ ਵੱਡਾ ਪਾਉਂਦੇ,
ਜਾਗਰੂਕ ਹੋਈ ਹੁਣ ਜਨਤਾ,
ਝਾਂਸੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਆਉਣਾ ਨਹੀਂ।

ਹਿਟਲਰ ਨਾਜ਼ੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ,
ਹਾਕਮ ਵੱਗੋਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ,
ਜਨ ਸੇਵਕ ਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖੋ,
ਜਿਸ ਨੇ ਦਰਦ ਵੰਡਾਉਣਾ ਨਹੀਂ।

ਫੜ ਪੱਲਾ ਕਾਮਲ ਮੁਹਸ਼ਦ ਦਾ,
ਅੱਖੀਂ ਤਕਨੀਕ ਗ਼ਜ਼ਲ ਦੀ ਹੈ,
ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਰਹਿਮਤ ਬਾਬੇ,
ਭੇਤ ਗ਼ਜ਼ਲ ਦਾ ਆਉਣਾ ਨਹੀਂ।

(2)
ਚੋਰਾਂ ਕੋਲੋਂ ਡਰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ,
ਸਾਧਾਂ ਕੋਲੋਂ ਡਰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।
ਹਰ ਕੋਈ ਹੀ ਲੁੱਟ ਮਚਾ ਕੇ,
ਭਰਦਾ ਅਪਣਾ ਘਰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਏਕਾ ਤੇ ਇਤਫ਼ਾਕ ਨਹੀਂ ਜੋ,
ਘਰ ਉਹ ਕਾਰਾਗਰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।
ਕਿੱਦਾਂ ਅਪਣੇ ਆਖ ਰਹੇ ਹੋ,
ਆਪਣਿਆਂ ਤੋਂ ਡਰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਰਿਸ਼ਕ ਦੀ ਖਾਤਰ ਪੁੱਤਰ ਧੀਆਂ,
ਦਰ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਗਏ ਨੇ,
ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਏ ਮਾਪੇ ਕੱਲੇ,
ਸੁੱਨ-ਮਸੁੱਨਾ ਘਰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਅੱਖੀਂ ਜਨਤਾ ਵਿਲਕੇ ਭੁੱਖੀ,
ਹੋਣਾ ਕੀ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਡਾਇਦਾ,
ਧਰਮ ਦੁਆਰੇ ਚਾਂਦੀ ਸੋਨਾ,
ਤੇ ਸੰਗਰਾਮੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਜਨ ਮਾਣਸ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣੋ ਨਾ,
ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਹਿਟਲਰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।
ਜ਼ੁਲਮ ਤਸੱਦਦ ਸਹਿੰਦਾ ਬੰਦਾ,
ਸਾਰੀ ਵਿੱਥਿਆਂ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਏ,

ਹਾਕਮ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਉਹ ਬੰਦਾ,
ਹੋਇਆ ਹੁਣ ਨਾਬਰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।
ਕਿੱਝ ਮਿਲੇ ਦੁੱਖ ਤੋਂ ਫੁਟਕਾਰਾ,
ਏਸੇ ਦੀ ਹੈ ਚਿੰਤਾ ਸਭ ਨੂੰ,

ਸੁਖ ਸਾਧਨ ਬਹੁਤੇਰੇ ਹੋਏ,
ਖੁਸ਼ ਨਾ ਕੋਈ ਪਰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।
ਬੜੇ ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਜੂਝ ਰਹੇ ਸਨ,
ਹੱਕਾਂ ਖਾਤਰ ਕਿਰਤੀ ਪਿੜ ਵਿੱਚ,

ਜੇਤੂ ਰੈਲੀ ਅੱਜ ਹੈ ਕੱਚੀ,
ਮੋਰਚਾ ਹੋਇਆ ਸਰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।
ਲਾਲਚ ਦੇ ਵੱਸ ਧੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ,
ਬਾਬਲ ਨਾਲ ਦੁਹਾਜੂ ਕੀਤੀ,

ਬਿਸਤਾ ਵੀ ਅਣਜੋੜ ਹੈ ਜੁੜਿਆ,
ਹਾਣ ਦਾ ਕਿੱਥੇ ਵਰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।
(3)

ਦਰਦ ਕਹਾਣੀ ਬਾਪੂ ਦੱਸੋ,
ਬੀਤੇ ਵਕਤ ਲੰਘਾਏ ਕਿੱਦਾਂ।
ਹੱਲਿਆਂ ਵੇਲੇ ਆਪਣਿਆਂ ਤੋਂ,
ਦੂਰ ਹੋਏ ਹਮਸਾਏ ਕਿੱਦਾਂ।

ਮਿਲ ਜੁਲ ਕੇ ਸਭ ਲੋਕ ਸੀ ਰਹਿੰਦੇ,
ਫੁੱਟ ਪਈ ਤਾਂ ਅੱਡੋ-ਫਾਟੀ,
ਸੋਚ ਸਮਝੇ ਘਰ 'ਚ ਤੁਹਾਡੇ,
ਭੇਡੇ ਲੀਡਰ ਆਏ ਕਿੱਦਾਂ।

ਹੱਸਦੇ-ਵਸਦੇ ਛੱਡ ਘਰਾਂ ਨੂੰ,
ਸਰਹੱਦਾਂ ਵੱਲ ਧਾਏ ਲੋਕੀਂ,
ਬਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਰੁਲਦੇ ਫਿਰਦੇ,
ਸੋਚਣ ਟੁੱਕ ਥਿਆਏ ਕਿੱਦਾਂ।

ਵੱਢਾ-ਟੁੱਕੀ ਭਾਰੀ ਹੋਈ,
ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅੰਬਰ ਬੜੇ ਸੀ,
ਆਦਮ ਜਾਤ ਨੇ ਕੌਰ-ਕੌਰ ਮਾਰੇ,
ਅਪਣੇ ਹੱਸ ਗਵਾਏ ਕਿੱਦਾਂ।

ਰੱਬਾ ਕਿੱਥੇ ਫੁਪ ਬੈਠਾਂ ਤੂੰ,
ਬਾਪੂ ਧਾਰੀ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦੇ,
ਖੂਨ ਬਣੇ ਨੇ ਕਿੱਦਾਂ ਚਿੱਟੇ,
ਅਪਣੇ ਹੋਏ ਪਰਾਏ ਕਿੱਦਾਂ।

ਸਾਝ ਪੁਰਾਣੀ ਵੱਢੀ ਟੁੱਕੀ,
ਵੱਡੇ ਫ਼ਜ਼ਲਾ ਤੇ ਬਖ਼ਤੌਰਾ,
ਰੋਸ਼ਮ ਦੇਵੀ ਸੋਚੀ ਜਾਵੇ,
ਨੂਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਜਾਏ ਕਿੱਦਾਂ।

ਲੱਮਾ ਅਰਸਾ ਬੀਤਣ 'ਤੇ ਵੀ,
ਭੁੱਲਦੇ ਨਹੀਂ ਯਾਰ ਪੁਰਾਣੇ,
ਪੁੱਠੇਗਾਰ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਬੋਲੀ,
ਕੋਈ ਦੱਸ ਭੁਲਾਏ ਕਿੱਦਾਂ।

ਉੱਠੋ ਮਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਕੋਈ,
ਹੱਦਾਂ ਤੇ ਸਰਹੱਦਾਂ ਮੱਟੇ,
ਹਰ ਵੇਲੇ ਹੀ ਸੋਚੀ ਜਾਵਾਂ,
ਤਾਣੀ ਨੂੰ ਸੁਲਾਝਾਏ ਕਿੱਦਾਂ।

(4)
ਚੁੱਪ ਵੀ ਗਾਥਾ ਦੱਸਦੀ ਸਾਰੀ,
ਹੰਝੂ ਵੀ ਬਣ ਜਾਣ ਜੁਝਾਨ।
ਭੱਤੀ ਦਿਲ ਦੇ ਭੇਤ ਜਾਂਦੇ,
ਬਿਪਤਾ ਦੇ ਵਿੱਚ ਜਦ ਇਨਸਾਨ।

ਰੁੱਸ ਕੇ ਮਨ ਦਾ ਮਹਿਰਮ ਤੁਰਿਆ,
ਕਿੱਦਾਂ ਹੋਵੇ ਦਰਦ ਬਿਆਨ।
ਕੱਲਾ ਰੋਗੀ ਰੁੱਖ ਖੜੋਤਾ,
ਸੁੱਨ ਪੱਸਰੀ ਬੀਆਬਾਨ।

ਇੱਕ ਘਰੇ ਨਾ ਬਣਦੀ ਰੋਟੀ,
ਇੱਕਦਾਂ ਦੇ ਛੱਤੀ ਪਕਵਾਨ,
ਵੱਡ ਅਸਾਵੀਂ ਰੱਬਾ ਕਰਦਾ,
ਉਂਦੇ ਵੀ ਪਨੀਆਂ ਦਾ ਭਗਵਾਨ।

ਇਕਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਕੋਈ ਵਰਗੋ,
ਬਹੁਤੇ ਸੁੰਦਰ ਆਲੀਸ਼ਾਨ।
ਕਈ ਤਾਂ ਡੁੱਪਟਾਥਾਂ 'ਤੇ ਸੱਦੇ,
ਓੜ੍ਹ ਕੇ ਸਿਰ ਨੀਲਾ ਅਸਮਾਨ।

ਮਾਂ ਦੀ ਮਮਤਾ ਨਿਆਰੀ ਹੁੰਦੀ,
ਹੋਰ ਨਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਇਸ ਸਮਾਨ।
ਮਾਂ ਮਰੇ ਬਹੁ ਸੁਨਾ ਹੁੰਦਾ,
ਮਾਂ ਹੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਭਗਵਾਨ।

ਗਾਕਮ ਨਿੱਤ ਬਾਘੀਆਂ ਪਾਉਂਦੇ,
ਰਣ ਭੂਮੀ ਵਿੱਚ ਮਰਨ ਜਵਾਨ।
ਨਾਗਾਸਾਕੀ ਹੀਰੋਸ਼ੀਮਾ,
ਭੁੱਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਜੰਗ ਜਪਾਨ।

ਮਿਹਨਤ ਦੇ ਸਦਕਾ ਹੀ,
ਉੱਚੇ ਰੁਤਬੇ ਸਦਾ ਆਸਾਨ।
ਹਿਮਤੀ ਬੰਦੇ ਚੰਦ 'ਤੇ ਪੁੱਜੇ,
ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਜਾਵਾਂ ਕੁਰਬਾਨ।

ਉਮਰਾਂ ਦੇ ਦਾਈਏ ਰੱਖਦਾ,
ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਮਹਿਮਾਨ।
'ਕਾਲੀਆ' ਫਿੱਡੋਂ ਭੁੱਖੇ ਸੱਦੇ,
ਕਾਮੇ ਕਿਰਤੀ ਤੇ ਕਿਰਸਾਨ।

(5)
ਸਿਰ 'ਤੇ ਬਿਪਤਾ ਪਈ ਤੋਂ ਬੁਝਦਿਲ ਡਰ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।
ਰਣ ਤੱਤੇ ਵਿੱਚ ਜੂਝਣ ਵਿਰਲੇ ਨਰ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।
ਲਾਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਲੋਕ ਸਿਆਸਤ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।
ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਕਈ ਗੋਲਕ ਡਰ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।

ਖੁੱਬੂ ਪਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ, ਜੋ ਹਰ ਵੇਲੇ ਹੀ,
ਅਕਸਰ ਜਿੱਤੀ ਬਾਜ਼ੀ ਵੀ ਉਹ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।
ਜਿੱਤਣ ਪਿੱਛੋਂ ਤਾਂ ਬਾਤ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪੁੱਛਦੇ ਨਈਂ,
ਵੇਟਾਂ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਲੀਡਰ ਘਰ ਘਰ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।

ਨਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਗਲਤਾਨ ਜੋ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ ਹਰ ਵੇਲੇ,
ਗਹਿਣੇ ਵੇਚ, ਜ਼ਮੀਨਾਂ, ਗਹਿਣੇ ਧਰ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।
ਸ਼ਾਇਦ ਸੱਚ ਖ਼ੱਬ ਨਾ ਖਾਂਦੇ ਹਾਕਮ ਕੋਲੋਂ,
ਰੁਤਬੇ ਸਨਮਾਨਾਂ ਦੇ ਭੁੱਖੇ ਡਰ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।

ਮੜ੍ਹੀਆਂ ਅਤੇ ਮਸਾਣੀਆਂ ਅਸੀਂ ਭਰਮਾਂ ਭੋਝੇ,
ਤਰਕ ਦੀ ਪੱਛੀ ਜੋ ਚੜ੍ਹਦੇ, ਉਹ ਤਰ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।
ਚੋਟਾਂ ਦੇ ਮੱਸ਼ਮ ਵਿੱਚ ਆ ਵੇਚੋ ਤੂੰ ਲੀਡਰ ਨੂੰ,
ਗਿਰਗਿਟ ਵੀ ਸ਼ਰਮਾਂ ਦੇ ਮਾਰੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।

(6)
ਬੀੜਾਂ ਚੁੱਕ ਸਮਾਜ ਭਲਾਈ ਦਾ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ ਵਿੱਚ।
ਲਿਖਦੇ ਸਾਰਾ ਦਰਦ ਲੁਕਾਈ ਦਾ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ ਵਿੱਚ।
ਕਿੱਦਾਂ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਅਮੀਰ ਹੋਏ, ਕੁੱਝ ਕੁਨਬੇ,
ਲਾਹ ਦੇ ਪਰਦਾ ਲੁੱਟ ਮਚਾਈ ਦਾ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ ਵਿੱਚ,

ਕੋਲੇ ਬੈਠਿਆਂ ਵੀ ਬੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਕੋਲ ਨਹੀਂ,
ਲੋਧਾ ਕਰ ਤੂੰ ਇਸ ਤਨਹਾਈ ਦਾ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ ਵਿੱਚ।
ਮਾੜੇ ਦੀ ਧਿਰ ਬਣ ਕੇ ਖੜਿਆ ਰਹਿ ਹਰ ਵੇਲੇ,
ਨਾ ਤੂੰ ਕਰਨਾ ਕਰਮ ਕਸਾਈ ਦਾ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ ਵਿੱਚ।

ਨੂੰਰੇ ਦਾ ਹੋਣਾ ਅੰਤ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਇੱਕ ਦਿਨ,
ਇਉਂ ਸੋਚਾਂ ਦਾ ਦੀਪ ਜਗਾਈ ਦਾ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ ਵਿੱਚ।
ਸ਼ਾਤਰ ਰੱਖ ਨੂੰ ਧਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਬੇਠਨੇ,

ਵੇਖ ਨਜ਼ਾਰਾ ਲੁੱਟ ਮਚਾਈ ਦਾ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ ਵਿੱਚ।
ਕੁਝ ਨਿਖੁੱਟੇ ਆ ਸਦਾ ਹੀ, ਸੱਚ ਜਿੰਦਾ ਰਹਿਣਾ,
ਤੂੰ ਸੱਚ ਦਾ ਪਰਚਮ ਲਹਿਰਾਈ ਜਾ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ ਵਿੱਚ।

(7)
ਛੱਡ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰੁਲਦੇ ਮਾਪੇ, ਤੀਰਥ ਜਾਓ, ਕੀ ਡਾਇਦਾ।
ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਖੋਹ ਬੁਰਕੀ, ਸਾਧ ਨੂੰ ਪਾਓ, ਕੀ ਡਾਇਦਾ।
ਆਦੀ ਹੋ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨਸ਼ੇ ਦੇ, ਸਿਵਿਆਂ ਵਾਲੇ ਰਾਹ ਪੈ ਕੇ,
ਘਰ ਬਰਬਾਦੀ ਵਿਚ ਡੁਬਕੇ, ਜੁਨ ਗਵਾਓ, ਕੀ ਡਾਇਦਾ।

ਕਰੋ ਕਮਾਈ ਕਾਲੀ ਮੋਟੀ, ਪੀ ਪੀ ਚਿੱਤ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ,
ਧਰਮ ਦੁਆਰੇ ਪੱਥਰਾਂ ਉੱਤੇ, ਨਾਅ ਖੁਦਵਾਓ ਕੀ ਡਾਇਦਾ।
ਛਪ ਜਾਏਗੀ ਪੁਸਤਕ ਅੰਬਰ, ਘਰ ਦਾ ਝੁੰਗਾ ਕਰਕੇ ਚੜ੍ਹੇ,
ਮੁਫ਼ਤ ਘਰੋ ਘਰੋ ਵੰਡਣ ਜਾਓ, ਫਿਰ ਪਛਤਾਓ ਕੀ, ਡਾਇਦਾ।

ਮਿਲੋ-ਗਿਲੋ ਤੇ ਆਓ ਜਾਓ, ਜਿੱਥੇ ਮਿਲਦਾ ਆਦਰ ਮਾਣ,
ਬਿਨ ਸੱਦੇ ਮਹਿਮਾਨ ਨੇ ਬਣ ਕੇ, ਕਦਰ ਘਟਾਓ, ਕੀ ਡਾਇਦਾ।
ਇਲਮ ਅਰਜ਼ ਨੂੰ ਸਮਝੋ ਬਾਬੇ, ਗ਼ਜ਼ਲ ਬਣੋਗੀ ਕਿਵੇਂ ਸਹੀ,
ਤੁਕਬੰਦੀ ਨੂੰ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ ਕਹਿ ਕੇ ਮਨ ਪਰਚਾਓ, ਕੀ ਡਾਇਦਾ।

(8)
ਸਾਕ ਸਾਰੇ ਹੀ ਬਨਾਉਣੀ ਹੋ ਗਏ,
ਪਾਕਿ ਰਿਸ਼ਤਾ ਭਾਲਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਬੜਾ।
ਕੌਣ ਮਿੱਤਰ, ਕੌਣ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹੋ ਮੇਰਾ,
ਗੱਲ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਬੜਾ।

ਚੰਦਰਾ ਕੋਹਾ ਹੈ ਮੱਸਮ ਆ ਗਿਆ,
ਪੂਨ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵੀ ਦਾਗੀ ਹੋ ਗਏ,
ਲਾਲਚੀ ਸੰਸਾਰ ਸਾਰਾ ਹੋ ਗਿਆ,
ਪਾਕਿ ਰਹਿਬਰ ਲੱਤਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਬੜਾ।

ਧਰਤ ਮਾਤਾ ਵੀ ਹੈ ਮੱਦੇ ਹਾਲ ਹੁਣ,
ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਿਆਂ 'ਤੇ ਰੋ ਰਹੀ,
ਪੱਟੇ ਪਾਣੀ ਗੰਧਲੇ ਸਭ ਕਰ ਖਰੇ,
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਮੋਲਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਬੜਾ।

ਦੌਰ ਗਿਸ਼ਵਤ ਦਾ ਫੁੱਕਾਰੇ ਮਾਰਦਾ,
ਦਨਦਨਾਉਦਾ ਘੁੰਮਦਾ ਹੈ ਹਰ ਤਰਫ਼,
ਕਾਸ਼! ਕੋਈ ਠੱਲ੍ਹ ਇਸ ਨੂੰ ਪਾ ਸਕੇ,
ਪਰ ਹੈ ਸਿਸਟਮ ਬਦਲਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਬੜਾ।

ਗੀਤ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਹੋ ਚੱਲਦੀ ਆ ਰਹੀ,
ਪਿਆਰ ਦੇ ਦੋਖੀ ਹਰੇ ਸੜਦੇ ਸਦਾ,
ਇਸ਼ਕ ਵਾਲੀ ਖੋਬ ਹੁੰਦੀ ਸੇਖ ਨਾ,
ਪਿਆਰ ਪਾ ਕੇ ਪਾਲਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਬੜਾ।

ਸੋਚ ਵਿੱਚ ਦੌਲਤ ਸਦਾ ਹੈ ਘੁੰਮਦੀ,
ਕਰ ਰਿਹਾ ਪੁਚਾਰ ਮਾਧਾ ਨਾਗਣੀ,
ਬਾਬਿਆਂ ਦੀ ਰਮਜ ਗੁੱਝੀ ਹੀ ਰਹੀ,
ਹਰ ਕਿਸੇ ਲਈ ਸਮਝਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਬੜਾ।

ਬਸਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭੁੱਖ ਮਰੀ ਹੈ ਇਸ ਕਦਰ,
ਹਰ ਬਸਰ ਹੋਇਆ ਜੀਣ ਤੋਂ ਲਾਚਾਰ ਹੈ,
ਨੋਟਬੰਦੀ ਤੇ ਕਰੋਨੇ ਮਾਰਿਆ,
ਵਾਰ ਦੁਹਰਾ ਝੱਲਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਬੜਾ।

ਝੂਠ ਦਾ ਜਲਵਾ ਚੁਫ਼ੇਰੇ ਪਸਰਿਆ,
ਕੁਝ ਦੀ ਹਰ ਤਰਫ਼ ਵੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ,
ਘੋਰ ਕਲਯੁਗ ਦੌਰ ਅੰਦਰ ਦੋਸਤੋ,
ਸੱਚ ਦੇ ਰਾਹ ਚੱਲਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਬੜਾ।

ਸੱਚਾ ਸੱਚਾ ਚੱਲਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਬੜਾ।
ਮੋਢਾ. 97812-00168

ਸਭ ਤੋਂ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦਾ ਮਰ ਜਾਣਾ

ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਬਜਟ ਭਾਸ਼ਣ ਸਾਡੇ ਸੁਪਨਿਆਂ 'ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਗਾ ਦੇਣ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਸੁਪਨੇ 'ਤੇ ਸਿਰ ਠੇਕਦੀ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜੀ.ਡੀ.ਪੀ. (GDP) ਵਿਕਾਸ ਦਰ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਸੱਚਿਆਰਾਂ ਵਧ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਇੱਥੇ ਇਨਸਾਨ ਘਟ ਰਹੇ ਹਨ। ਉੱਥੇ ਝੂਠ ਵਿਕ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇੱਥੇ ਅਸੀਂ ਸੱਚ ਸਾਂਝਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਸਰਕਾਰ ਸਾਡੀ ਰੋਟੀ ਖੋਟ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਸਾਡੀ ਗਿਣਤੀ ਘਟਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਵਿਚਕਾਰ ਪਿਆਰ ਦੀ ਇਸ ਦੌਲਤ ਨੂੰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਗਿਰਵੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦੇ। ਇਹ ਇਕਲੌਤਾ ਵਿਆਜ-ਮੁਕਤ ਨਿਵੇਸ਼ ਹੈ, ਜੋ ਵੱਡਾ ਨਾਲ ਵਧਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੋ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਇਹ ਆਰਥਿਕ ਮੰਦੀ ਮੇਰਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵਿਗਾੜ ਸਕਦੀ।

ਉਹ ਬਜਟ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸੁਪਨੇ ਵੇਚਦੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਤੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਵਕਤ ਲੱਭਦੀ ਹਾਂ। ਉਹ ਅੰਕੜਿਆਂ ਨਾਲ ਦੋਸ਼ ਉਸਾਰਦੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਇੱਕ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰਦੀ ਹਾਂ। ਉਹ ਰੱਖਿਆ ਖੇਤਰ ਲਈ ਚੰਗੇ ਕਰੜਾਂ ਆਲਟ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਸਾਡੇ ਵਿਚਕਾਰ ਉਸ ਲਈ ਜਿਹੀ ਚੁੱਪ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਆਲਟ ਕਰਦੀ ਹਾਂ। ਉਹ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਨਿਵੇਸ਼ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਸੋਚੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦੀ ਹਾਂ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਗੁਣ ਉੱਪਰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਨਬੜ ਦੀ ਲੋਅ ਸੁਣਦੀ ਹਾਂ।

ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਇਕਨਾਮਿਕਸ ਦੀ ਕਲਾਸ ਲੈਂਦਿਆਂ ਇੱਕ ਲੰਬੀ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੇਗਾ ਕਿ ਅੰਸ਼ਤ ਪ੍ਰੇਮੀ ਇਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਵੈਲੋਨਟਾਈਨ ਡੇਅ 'ਤੇ ਗੁਲਾਬ ਦੀ ਕੀਮਤ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਬਜਟ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਲਗਦੀ ਵਜ਼ਾਤ ਦੀ ਕੀਮਤ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਤੇਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਿਆਂ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਜੋ ਅਹਿਸਾਸ ਜਾਗਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ 'ਟੈਕਸ ਵੀ' ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਵੈਲੋਨਟਾਈਨ ਡੇਅ 'ਤੇ ਕਾਰਡ ਵੇਚੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਬਜਟ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਉਮੀਦਾਂ ਵੇਚੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸਲੀ ਇਨਸਾਨ ਕਿਪਰੇ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ, ਪਰ ਤੇਰਾ ਚਿਹਰਾ ਦੇਖ ਕੇ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਝੂਠ ਦੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਵਿੱਤਰ ਸੱਚ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੇਰੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦੀ ਹਿਮਤ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਦੋਸ਼ ਦੀਆਂ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਚੁਮਣਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਸਿਰਫ਼ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਉਸ ਮਸ਼ੀਨੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤ ਬਗ਼ਾਵਤ ਹੈ, ਜੋ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਮੇਰੇ ਨਿੱਜੀ ਬਜਟ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਤਰਜੀਹ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ਅਤੇ ਆਖਰੀ ਖਰਚ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ।

ਬਾਕੀ ਸਭ ਤਾਂ ਮਹਿਜ਼ ਅੰਕੜੇ ਹਨ, ਸਿਰਫ਼ ਤੂੰ ਹੀ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੈਂ। ਪਿਆਰ ਸਭ ਤੋਂ ਸਹਿਜ, ਤੇਰੀ ਆਪਣੀ।

- ਮਰਸੀ ਮਾਰਗਰੇਟ

ਬਿਮਾਰੀ ਤੇ ਅਸਲੀ ਸਿਹਤ ਦਾ ਸੱਚ

ਅਸੀਂ ਅਕਸਰ ਸਿਹਤ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਸਮਝ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਜੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦਰਦ ਨਹੀਂ, ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਨਾਮਲ ਹਨ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤੰਦਰੁਸਤ ਮੰਨ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਕੀ ਇਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਸਿਹਤ ਹੈ? ਜਾਂ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਭਰਮ ਹੈ? ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਸਿਰਫ਼ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਮਨ, ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਦਾ ਇੱਕ ਸੁਮੇਲ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਸਿਹਤ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਅਕਸਰ ਸਿਰਫ਼ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ। ਦਵਾਈਆਂ, ਇਲਾਜ, ਟੈਸਟ—ਇਹ ਸਭ ਸਰੀਰਕ ਪੱਖ ਨੂੰ ਹੀ ਠੀਕ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਮਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜੋ ਚਿੰਤਾ, ਡਰ, ਅਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਖਾਲੀਪਨ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਮਾਪਦੇ ਹਾਂ? ਬਿਮਾਰੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਮਨ ਬਿਮਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਰੀਰ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਅੱਸੋਂ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਠੀਕ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਇਹ ਉਹ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਿਹਤ ਸਿਰਫ਼ ਮੈਡੀਕਲ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੋੜੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਮਨ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਹ ਦੋ ਅੰਤਰ ਇੱਕ ਹੀ ਹਕੀਕਤ ਦੇ। ਜਿਵੇਂ ਇੱਕ ਸਿੱਕੇ ਦੇ ਦੋ ਪਾਸੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ,

ਡਾ. ਪਰਦੀਪ ਨਾਂਗਲੂ

ਤਾਂ ਮਨ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਆਧੁਨਿਕ ਚਿਕਿਤਸਾ ਵਿਗਿਆਨ ਨੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਅਜੇ ਵੀ ਸਿਹਤ ਦੇ ਅਸਲ ਅਰਥ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਿਹਤ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਫੁੱਲ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਕੰਡਿਆਂ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ, ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਹਤ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਅਸਲ ਸਿਹਤ ਇੱਕ ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਨੁਭਵ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਮਨ ਸ਼ਾਂਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਸੁਖਮਲ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬਾਹਰੀ

ਹਾਲਾਤਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ ਮਨ ਯੋਗ ਇਸ ਮਾਰਗ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਮਾਰਗ ਦੀ ਸਮਝ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਵਾਸਤਵ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਉੱਥੇ ਪਿਆਨ ਮਨ ਨੂੰ ਸੰਤੁਲਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ-ਆਪਣਾ ਮਹੱਤਵ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲੀ ਸਿਹਤ ਤਦੋਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਇੱਕੋ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਅਸੀਂ ਅਕਸਰ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਖੋਲ੍ਹਦੇ ਹਾਂ—ਸਫਲਤਾ, ਪੈਸਾ, ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਵਿੱਚ। ਪਰ ਸਿਹਤ ਅੰਦਰੋਂ ਜਨਮ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਖੇਤਰ ਹੈ ਜੋ ਅੰਦਰਲੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਖਿੜਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ, ਸਿਹਤ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਦੇਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸਿਹਤ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਗਹਿਰਾ ਸੰਤੁਲਨ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਵਿੱਚ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ, ਤਦੋਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਅਸਲੀ ਸਿਹਤ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਆਓ ਸਾਰੇ ਮਿਲ ਕੇ ਸੁਖਮਲ ਸਿਹਤਮੰਦ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰੀਏ।

ਸੰਪਰਕ : +12792453149

ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਉਪ-ਕੁਲਪਤੀ ਡਾ. ਜਗਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੁਚੱਜੀ ਅਗਵਾਈ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਤਹਿਤ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਆਯੋਜਿਤ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਉਤਸਵ ਸਾਹਿਤ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ 'ਤੇ ਯਾਦਗਾਰੀ ਛਾਪ ਛੱਡ ਗਿਆ। 30 ਮਾਰਚ ਤੋਂ 3 ਅਪ੍ਰੈਲ, 2026 ਤੱਕ ਆਯੋਜਿਤ ਸਾਹਿਤ ਉਤਸਵ ਦਾ ਆਰੰਭ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਰਾਗੀ ਭਾਈ ਕਮਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਸਿਮਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਗਾਇਨ ਨਾਲ ਹੋਇਆ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਡਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਵਾਲੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁਖੀ ਡਾ. ਰਾਜਵੰਤ ਕੌਰ ਪੰਜਾਬੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਸਾਹਿਤਕ ਉਤਸਵ ਅਤੇ ਪੁਸਤਕ ਮੇਲੇ ਦਾ ਮਕਸਦ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਚੇਤਨਾ ਅਤੇ ਪੁਸਤਕ ਸਭਿਆਚਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਚੇਤਨਾ ਜਗਾਉਣਾ, ਮਹਾਨ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਜੀਵਨ ਤਜਰਬਿਆਂ ਦਾ ਫੋਲਾਓ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਾਹਿਤ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਆਦਿ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ ਹੈ। ਉਤਸਵ ਦੇ ਉਦਘਾਟਨੀ ਸ਼ੋਸ਼ਨ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰਦਿਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਉਪ-ਕੁਲਪਤੀ ਡਾ. ਜਗਦੀਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਚੰਗਾ ਸਾਹਿਤ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਸ਼ੁਕਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੀ ਸੁਚੱਜੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਕੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਬਹੁਪੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪੁਸਤਕ ਲੋਕ ਜੰਗ ਬਹਾਦਰ ਗੋਇਲ ਨੇ ਮੁਖ ਭਾਸ਼ਣ ਦੌਰਾਨ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਪੁਸਤਕ ਪੜ੍ਹਣ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਚਾਨਣ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਤਮਚਿੰਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸੋਚਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ ਆਈ.ਏ.ਐਸ. ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਮੁੱਖ ਮਹਿਮਾਨ ਵਜੋਂ ਪੁੱਜੇ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਐਵਾਰਡੀ ਪ੍ਰੋ. ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਦੀ ਧਾਰਣਾ ਸੀ ਕਿ ਚੰਗਾ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਿਆਰੀ ਸਾਹਿਤ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉਜਲ ਕੌਨਿਆਂ ਵੱਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਡਾ. ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸਿਰਜਣਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪੁਸਤਕ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਬੇਹੱਦ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਬਾਅਦ ਦੁਪਹਿਰ ਆਯੋਜਿਤ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਅਤੇ ਮੁਖ ਮਹਿਮਾਨ ਵਜੋਂ ਫਰਜ਼ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਡਮੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਦੋ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨਾਂ ਕਮਵਾਰ ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਅਤੇ ਡਾ. ਲਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੰਗਲ ਨੇ ਨਿਭਾਏ। ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਗੁਲਿਆਲ ਗੋਸ਼ਨ, ਦਰਸ਼ਨ ਬੁੱਟਰ, ਗੁਰਚਰਨ ਕੌਰ ਕੌਰ, ਤੈਲੋਚਨ ਲੋਚੀ, ਪਾਲ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰੀ, ਭੁਪਿੰਦਰ ਕੌਰ ਪ੍ਰੀਤ, ਸਿਮਰਤ ਸੁਮੇਰਾ ਅਤੇ ਗੁਰਸੇਵਕ ਲੰਬੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਅਗਲੀ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਡਾ. ਬਲਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਬਰਾੜ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਰਚਾਇਆ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਡਾ. ਡੀਮ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਤਹਿਤ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਕਲਾਵਾਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਵੀ ਵਿਖਾਏ।

ਯਾਦਗਾਰੀ ਛਾਪ ਛੱਡ ਗਿਆ ਪੰਜਾਬੀ 'ਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਦਾ ਸਾਹਿਤ ਉਤਸਵ

ਤਹਿਤ ਡਾ. ਨਵਨਿੰਦਰਾ ਬਹਿਲ ਦੀ ਨਿੱਘੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਵਿਚ ਦਵਿੰਦਰ ਚਮਨ, ਕੋਵਲ ਪਾਲੀਵਾਲ, ਅਨੀਤਾ ਸ਼ਬਦੀਸ਼ ਨੇ ਡੂੰਘੀ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ। ਗੀਤਕਾਰੀ : ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਸੱਚ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੀ ਮੰਗ ਨਾ ਦੀ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਯਮ ਕਮੇਆਣਾ, ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਟਿਵਾਣਾ, ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਤਲਵੰਡੀ ਅਤੇ ਪਾਲੀ ਦੇਵਵਾਲੀਆ ਨੇ ਗੀਤਕਾਰੀ ਵਿਚਲੇ ਆਏ ਨਿਘਾਂ ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਤੇ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰਿਆ।

1 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਆਯੋਜਿਤ ਪਹਿਲੀ ਬੈਠਕ ਪੰਜਾਬੀ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਡਿਜ਼ੀਟਲ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਰਹੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਆਵਾਜ਼, ਤਜਰਬੇ ਤੇ ਸ਼ਬਦ: ਸੱਚ ਦੀ ਰਚਨਾ ਜਾਂ ਸ

ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਤੱਕ ਦੀ ਲਹੂ ਭਿੱਜੀ ਦਾਸਤਾਨ

ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ। ਇਸ ਮੁਹਿੰਮ ਦੌਰਾਨ ਮੁਅੱਜ਼ਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੂਹੀਆਂ ਤੋਂ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਅਤੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਵੱਲੋਂ ਮੁਗ਼ਲ ਹਕੂਮਤ ਵਿਰੁੱਧ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਪਸਰਿਆ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਬਾਗ਼ਰੀ ਲੜਾਈਆਂ ਦੀ ਵਜਾਏ ਅੰਦਰੂਨੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਅਤੇ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰਨ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ 30 ਮਾਰਚ ਸੰਨ 1699 ਨੂੰ ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਕੀਤੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਮਕਾਲੀ ਕਵੀ ਸੈਨਾਪਤਿ ਨੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਾਜਨਾ ਦਿਵਸ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੰਮਤ ਸਤਰਹ ਸ਼ੇ ਬਰਸ, ਬਿਤੇ ਜਥੇ ਛਪਨ। ਗੁਰੂ ਤਬ ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਾਜਿਓ, ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਓ ਸੁਪਨ। ਬਿਸਾਖੀ ਪਰਬ ਜਾਨ ਕੇ, ਸਾਜਿਓ ਖ਼ਾਲਸਾ ਏਹ। ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਜ਼ੁਲਮ ਅਤੇ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਲੜਨ ਲਈ ਸੰਤ ਅਤੇ ਸਿਪਾਹੀ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਬਣਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਨਿਰਭਉ ਅਤੇ ਨਿਰਵੈਦ ਵਰਗੇ ਗੁਣ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਲਾਗਲੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਮੁਗ਼ਲ ਹਕੂਮਤ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਵਾਲੇ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅਜਮੇਰ ਚੰਦ ਕਹਿਲੂਗੀਏ ਨੇ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਹਮਲੇ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਡਾਕਟਰ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਿਲਗੀਰ ਦੇ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰ ਵਗੀਆਂ ਦੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ 29 ਅਗਸਤ ਸੰਨ 1700 ਨੂੰ ਅਜਮੇਰ ਚੰਦ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪੰਜ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਕਿਲ੍ਹਾ ਤਾਰਾਗੜ੍ਹ 'ਤੇ ਅਚਾਨਕ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਪਹਾੜੀ ਫੌਜਾਂ ਨਾਲ ਡਟ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਕਲਿਆਣ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮੰਗਤ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ। ਪਹਾੜੀ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹਾਰ ਤੋਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਚਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇੱਕੋ ਤੀਰ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਨੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਖ਼ਾਨ ਨੂੰ ਖਾਬੇ ਮਾਰ ਮੁਕਾਇਆ ਅਤੇ ਭਾਈ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਦੇ ਤੀਰ ਨੇ ਨਾਸਰ ਅਲੀ ਖ਼ਾਨ ਦੀ ਜਾਨ ਲੈ ਲਈ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਤੌਪ ਦੇ ਗੋਲੇ ਨੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਹਿੰਮਤ ਸਿੰਘ ਰਾਠੌਰ ਅਤੇ ਭਾਈ ਮੋਹਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਬਸਾਲੀ ਦੇ ਰਾਜਾ ਸਲਾਹੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਅਜਮੇਰ ਚੰਦ ਦੀ ਇਸ ਬੇਈਮਾਨੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਿਆਸਤ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਰਿਆਸਤ ਸਤਲੁਜ ਦਰਿਆ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਨਰਪੁਰ ਬੇਦੀ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਵੱਲ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਨਿਰਮੋਹਗੜ੍ਹ ਦੀ ਪਹਾੜੀ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਵੱਲ ਜਦੋਂ ਦਰਿਆ ਪਾਰ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਅਜਮੇਰ ਚੰਦ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਤੋਂ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਹੋਈ ਲੜਾਈ ਦੌਰਾਨ ਭਾਈ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਨੰਦਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਕੇਸਰਾ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਬਸਾਲੀ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਰਾਜਾ ਸਲਾਹੀ ਚੰਦ ਨੇ ਅਜਮੇਰ ਚੰਦ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਕੇ ਮਸਲਾ ਹੱਲ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। 30 ਅਕਤੂਬਰ 1700 ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਮੁੜ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਆ ਗਏ।

ਕਰੀਬ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 30 ਜਨਵਰੀ 1704 ਨੂੰ ਅਜਮੇਰ ਚੰਦ ਕਹਿਲੂਗੀਏ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਰਾਜਿਆਂ ਗੋਪਾਲ ਚੰਦ ਰੰਝਰੀਆ, ਚੰਬੇ ਦਾ ਰਾਜਾ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਫ਼ਤਿਹਗੜ੍ਹ ਦੇ ਰਾਜਾ ਦੇਵ ਸਰਨ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਤੋਂ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਲੜਾਈ ਦੌਰਾਨ ਭਾਈ ਹਮ ਸਿੰਘ ਰਾਠੌਰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ। 29 ਮਾਰਚ 1705 ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸੁਹੀਏ ਤੋਂ ਖ਼ਬਰ ਮਿਲੀ ਕਿ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ ਮੁਗ਼ਲ ਹਕੂਮਤ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਘੇਰਾ ਪਾਉਣ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਰਵਾਰ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਜਾਣ ਲਈ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ। 03 ਮਈ 1705 ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਅਜਮੇਰ ਚੰਦ ਨੇ ਹੰਡੂਰ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ, ਗੁੱਜਰਾਂ, ਰੰਗੜਾਂ ਅਤੇ ਸਰਹਿੰਦ ਦੀਆਂ

ਫੌਜਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਪਾ ਲਿਆ। ਇਹ ਘੇਰਾ ਸੱਤ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਰਿਹਾ। ਅਖੀਰ 04 ਦਸੰਬਰ 1705 ਨੂੰ ਸਮਾਣੇ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸ਼ਾਹੀ ਕਾਜੀ ਸਯੋਦ ਅਲੀ ਹਸਨ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਕਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਦੀ ਜਿਲਦ 'ਤੇ ਲੱਗੀ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ। ਇਸ ਚਿੱਠੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿੱਖਾਂ ਸਮੇਤ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਰੀਬ ਗੁੱਡਾ ਲਾਗੇ ਜਾਣ, ਜਿੱਥੇ ਹਾਲਾਤ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਭੁੱਖ ਦੇ ਮਾਰੇ ਜਾਂ ਮੁਗ਼ਲ ਹਕੂਮਤ ਤੋਂ ਡਰਦਿਆਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਿੱਖ ਨੇ ਕੋਈ ਬੇਦਾਵਾ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ, ਸਗੋਂ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਜਾਨਾਂ ਵਾਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਨ।

ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੜ੍ਹੀ ਸਾਹਿਬ

ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਜਿੱਥੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਵਸਾਏ ਨਗਰ ਚੱਕ ਨਾਨਕੀ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਖ਼ਰੀਦ ਕੇ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ। ਇਸ ਨਗਰ ਦੁਆਲੇ ਪੰਜ ਕਿਲ੍ਹੇ ਉਸਾਰ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਤੇ ਰੱਖਿਆ ਪੱਖੋਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੇਂਦਰ ਬਣਾਇਆ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਧਾਰਮਿਕ, ਸਿਆਸੀ ਅਤੇ ਫੌਜੀ ਕੇਂਦਰ ਬਣ ਗਿਆ। ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਤੱਕ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਚੱਲਦਿਆਂ ਸੈਂਕੜੇ ਹੀ ਸਿੱਖ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਨੇ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪਾਈਆਂ। ਇੱਥੋਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਖੂਨ-ਪਸੀਨੇ ਦੇ ਤੁਪਕੇ ਜਜ਼ਬ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਛੋਟੇ, ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲਹੂ ਭਿੱਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਦੌਰਾਨ ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇਹ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਅਸੂਲਾਂ ਅਤੇ ਸੁਰਬੀਰਤਾ ਦੀ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਮਿਸਾਲ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ੁਲਮ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਸ਼ਹੀਦ ਹੁੰਦੇ ਵੇਖਿਆ।

ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਸੂਲਪੁਰ

ਦਿਲਾਬਰ ਖ਼ਾਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਖ਼ਾਨਜ਼ਾਦਾ ਨੂੰ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ। ਇਹ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਮੁਗ਼ਲ ਫੌਜਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਹਮਲਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਖ਼ਾਨਜ਼ਾਦਾ ਦੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਖ਼ੂਬੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰਾ ਕੇ ਭਜਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 20 ਮਾਰਚ 1691 ਨੂੰ ਜੰਮੂ ਦੇ ਫੌਜਦਾਰ ਮੀਆਂ ਖ਼ਾਨ ਨੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਤੋਂ ਟੈਕਸ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਕਰਨ ਲਈ ਆਲਿਫ਼ ਖ਼ਾਨ ਨੂੰ ਪਹਾੜਾਂ ਵੱਲ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਨਦੇਂਦ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੇਠ ਮੁਗ਼ਲ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕੇ 'ਚੋਂ ਭਜਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸੰਨ 1696 ਨੂੰ ਦਿਲਾਬਰ ਖ਼ਾਨ ਨੇ ਜਰਨੈਲ ਹੁਸੈਨ ਖ਼ਾਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਅਤੇ ਵੱਡੀ ਫੌਜ ਨਾਲ ਪਹਾੜੀ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਤੋਂ ਟੈਕਸ ਲੈਣ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸਥਕ ਸਿਖਾਉਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਡਫਵਾਲੀਏ ਅਤੇ ਕਹਿਲੂਗੀਏ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਹੁਸੈਨੀ ਨੂੰ ਬਣਦਾ ਟੈਕਸ ਦੇਣਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਸਮੇਤ ਉਸ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ। ਗੁਲੇਰ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਰਾਜਾ ਗੋਪਾਲ ਚੰਦ ਗੁਲੋਰੀਆ ਨੇ ਹੁਸੈਨ ਖ਼ਾਨ ਨੂੰ ਟੈਕਸ ਦੇਣ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਆ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਮੰਗੀ। 19 ਫਰਵਰੀ 1696 ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਗੁਲੇਰ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਪਹਾੜੀ ਫੌਜਾਂ ਅਤੇ ਮੁਗ਼ਲ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਭੱਜਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਹੁਸੈਨ ਖ਼ਾਨ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਈ ਲਹਿਨੂ, ਭਾਈ ਸੰਗਤ, ਭਾਈ ਹਨੂਮਤ ਅਤੇ ਭਾਈ ਦੱਸ ਵਰਗੇ ਸਿੱਖ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਲੜਾਈ ਤੋਂ ਦੋ ਕੁ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਨੇ 30 ਅਪਰੈਲ

ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ, ਅਨੰਦਗੜ੍ਹ

1696 ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਭਲਾਨ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਹਾਂਡਾ ਨੂੰ 3000 ਫੌਜੀ ਦਸਤਾ ਦੇ ਕੇ ਭੇਜਿਆ। ਇਸ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਹਾਂਡਾ ਅਤੇ ਦਿਲਾਬਰ ਖ਼ਾਨ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਖ਼ਾਨਜ਼ਾਦਾ ਵੀ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਸਤੰਬਰ 1696 ਨੂੰ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਤੋਂ ਟੈਕਸ ਦੀ ਭਰਪਾਈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ ਮੁਅੱਜ਼ਮ (ਬਹਾਦਰ

ਲਗਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅਜਮੇਰ ਚੰਦ ਨੇ ਕਿਲ੍ਹੇ 'ਤੇ ਫੌਜਾਂ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇੱਕ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਬ ਪਿਲਾ ਕੇ ਭੇਜਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਭਾਈ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨਾਗਨੀ ਬਰਛ ਨਾਲ ਹਾਥੀ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਭੱਜਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੂਰਰੇ ਭਰਾ ਭਾਈ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੇਸਰੀ ਚੰਦ ਜਸਵਾਲੀਆ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਕਰ

ਕੀਤਾ ਕਿ ਆਉਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਰਿਆਸਤ ਸਤਲੁਜ ਦਰਿਆ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਨਰਪੁਰ ਬੇਦੀ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਵੱਲ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਨਿਰਮੋਹਗੜ੍ਹ ਦੀ ਪਹਾੜੀ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਵੱਲ ਜਦੋਂ ਦਰਿਆ ਪਾਰ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਅਜਮੇਰ ਚੰਦ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਤੋਂ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਹੋਈ ਲੜਾਈ ਦੌਰਾਨ ਭਾਈ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਨੰਦਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਕੇਸਰਾ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਬਸਾਲੀ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਰਾਜਾ ਸਲਾਹੀ ਚੰਦ ਨੇ ਅਜਮੇਰ ਚੰਦ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਕੇ ਮਸਲਾ ਹੱਲ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। 30 ਅਕਤੂਬਰ 1700 ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਮੁੜ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਆ ਗਏ।

ਮੁਗ਼ਲ ਫੌਜਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਪਾ ਲਿਆ। ਇਹ ਘੇਰਾ ਸੱਤ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਰਿਹਾ। ਅਖੀਰ 04 ਦਸੰਬਰ 1705 ਨੂੰ ਸਮਾਣੇ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸ਼ਾਹੀ ਕਾਜੀ ਸਯੋਦ ਅਲੀ ਹਸਨ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਕਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਦੀ ਜਿਲਦ 'ਤੇ ਲੱਗੀ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ। ਇਸ ਚਿੱਠੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿੱਖਾਂ ਸਮੇਤ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਰੀਬ ਗੁੱਡਾ ਲਾਗੇ ਜਾਣ, ਜਿੱਥੇ ਹਾਲਾਤ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਭੁੱਖ ਦੇ ਮਾਰੇ ਜਾਂ ਮੁਗ਼ਲ ਹਕੂਮਤ ਤੋਂ ਡਰਦਿਆਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਿੱਖ ਨੇ ਕੋਈ ਬੇਦਾਵਾ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ, ਸਗੋਂ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਜਾਨਾਂ ਵਾਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਨ।

ਸ਼ੁਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵੱਲੋਂ ਕਿਲ੍ਹਾ ਅਨੰਦਗੜ੍ਹ ਸਾਹਮਣੇ ਲਗਦੇ ਸੂਚਨਾ ਬੋਰਡ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਸਮੇਤ 5 ਅਤੇ 6 ਦਸੰਬਰ ਦੀ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਸਦਾ ਲਈ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 500 ਦੇ ਕਰੀਬ (ਕੁਝ ਸਰੋਤ 1000) ਸਿੰਘ ਸਨ। ਸਾਰੀ ਵਹੀਰ ਅਜੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਰੋੜ੍ਹ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਾਹੀ ਫੌਜਾਂ ਦੀ ਚੌਕੀ 'ਤੇ ਤਾਇਨਾਤ ਫੌਜੀ ਟੁਕੜੀ ਨੇ ਵਹੀਰ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਤਿਹਾਸਕ ਭੂਗੋਲਿਕ ਪੁਸ਼ਟੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਉੱਚੀ ਪਹਾੜੀ ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਕੰਢੇ ਅਤੇ ਮੈਦਾਨੀ ਇਲਾਕੇ ਤੋਂ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕੇ ਵੱਲ ਜਾਣ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਸਥਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਰਣਨੀਤਕ ਚੌਕੀ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ 50 ਸਿੱਖ ਫੌਜੀਆਂ ਸਮੇਤ ਭਾਈ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਹਾੜੀ ਫੌਜਾਂ ਦਾ ਰਾਹ ਡੱਕਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੌਂਪੀ। ਇਸ ਚੌਕੀ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਅਤੇ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਆਈ ਪਹਾੜੀ ਫੌਜ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਰਦਿਆਂ ਜਥੇ ਦੇ 50 ਸਿੱਖਾਂ ਸਮੇਤ ਭਾਈ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ। ਭਾਈ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਜਮੇਰ ਚੰਦ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸਮਝ ਲਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਸੀਸ ਕਟਵਾ ਕੇ ਰੋੜ੍ਹ ਦੇ ਨਵਾਬ ਵੱਲ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਫੌਜ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਮਾਰ ਮੁਕਾਇਆ ਹੈ। ਉਧਰ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ (ਜੈਤਾ) ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਭਿੱਖਾਂ ਨੇ 100 ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਪਹਾੜੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਮੌਰਚਾਬੰਦੀ ਕਰ ਲਈ ਅਤੇ ਭਾਈ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜਥੇ ਦੇ 100 ਸਿੱਖਾਂ ਸਮੇਤ

ਰੋੜ੍ਹ ਵੱਲ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਸਰਹਿੰਦ ਦੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਮੌਰਚੇ ਸੰਭਾਲ ਲਏ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਹੋਈ ਹੜਤਾਲ-ਦਫ਼ਤੀ ਅਤੇ ਮਾਰ-ਪਾੜ ਸਮੇਂ ਸਾਰਾ ਵਹੀਰ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਸੋਢੀ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ। ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਆਏ ਵਹੀਰ 'ਚੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਸਮੇਤ 48 ਸਿੰਘ ਹੀ ਬਾਕੀ ਬਚੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰਾ ਵਹੀਰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਰਹੇ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਲਕਪੁਰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦੌਰਾਨ ਹੋਏ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਖ਼ਾਨ ਦੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਬੀਬੀ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਨੇ ਭਾਈ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਪਰ ਜ਼ਖ਼ਮ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਬਚ ਨਾ ਸਕੇ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਤੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਸਮੇਤ ਚੱਲ ਕੇ 07 ਦਸੰਬਰ 1705 ਦੀ ਸਵੇਰ ਸ੍ਰੀ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਬੁੱਧੀ ਚੰਦ ਰਾਵਾੜੇ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ। 08 ਦਸੰਬਰ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਵਹੀਰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਰਹੇ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਲਕਪੁਰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦੌਰਾਨ ਹੋਏ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਖ਼ਾਨ ਦੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਬੀਬੀ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਨੇ ਭਾਈ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਪਰ ਜ਼ਖ਼ਮ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਬਚ ਨਾ ਸਕੇ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਤੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਸਮੇਤ ਚੱਲ ਕੇ 07 ਦਸੰਬਰ 1705 ਦੀ ਸਵੇਰ ਸ੍ਰੀ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਬੁੱਧੀ ਚੰਦ ਰਾਵਾੜੇ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ। 08 ਦਸੰਬਰ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਵਹੀਰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਰਹੇ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਲਕਪੁਰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦੌਰਾਨ ਹੋਏ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਖ਼ਾਨ ਦੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਬੀਬੀ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਨੇ ਭਾਈ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਪਰ ਜ਼ਖ਼ਮ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਬਚ ਨਾ ਸਕੇ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਤੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਸਮੇਤ ਚੱਲ ਕੇ 07 ਦਸੰਬਰ 1705 ਦੀ ਸਵੇਰ ਸ੍ਰੀ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਬੁੱਧੀ ਚੰਦ ਰਾਵਾੜੇ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ। 08 ਦਸੰਬਰ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਵਹੀਰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਰਹੇ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਲਕਪੁਰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦੌਰਾਨ ਹੋਏ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਖ਼ਾਨ ਦੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਬੀਬੀ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਨੇ ਭਾਈ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਪਰ ਜ਼ਖ਼ਮ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਬਚ ਨਾ ਸਕੇ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਤੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਸਮੇਤ ਚੱਲ ਕੇ 07 ਦਸੰਬਰ 1705 ਦੀ ਸਵੇਰ ਸ੍ਰੀ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਬੁੱਧੀ ਚੰਦ ਰਾਵਾੜੇ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ। 08 ਦਸੰਬਰ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਵਹੀਰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਰਹੇ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਲਕਪੁਰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦੌਰਾਨ ਹੋਏ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਖ਼ਾਨ ਦੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਬੀਬੀ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਨੇ ਭਾਈ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਪਰ ਜ਼ਖ਼ਮ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਬਚ ਨਾ ਸਕੇ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਤੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਸਮੇਤ ਚੱਲ ਕੇ 07 ਦਸੰਬਰ 1705 ਦੀ ਸਵੇਰ ਸ੍ਰੀ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਬੁੱਧੀ ਚੰਦ ਰਾਵਾੜੇ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ। 08 ਦਸੰਬਰ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਵਹੀਰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਰਹੇ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਲਕਪੁਰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦੌਰਾਨ ਹੋਏ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਖ਼ਾਨ ਦੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਬੀਬੀ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਨੇ ਭਾਈ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਪਰ ਜ਼ਖ਼ਮ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਬਚ ਨਾ ਸਕੇ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਤੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਸਮੇਤ ਚੱਲ ਕੇ 07 ਦਸੰਬਰ 1705 ਦੀ ਸਵੇਰ ਸ੍ਰੀ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਬੁੱਧੀ ਚੰਦ ਰਾਵਾੜੇ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ। 08 ਦਸੰਬਰ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਵਹੀਰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਰਹੇ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਲਕਪੁਰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦੌਰਾਨ ਹੋਏ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਖ਼ਾਨ ਦੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਬੀਬੀ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਨੇ ਭਾਈ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਪਰ ਜ਼ਖ਼ਮ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਬਚ ਨਾ ਸਕੇ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਤੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਸਮੇਤ ਚੱਲ ਕੇ 07 ਦਸੰਬਰ 1705 ਦੀ ਸਵੇਰ ਸ੍ਰੀ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਬੁੱਧੀ ਚੰਦ ਰਾਵਾੜੇ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ। 08 ਦਸੰਬਰ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਵਹੀਰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਰਹੇ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਲਕਪੁਰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦੌਰਾਨ ਹੋਏ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਖ਼ਾਨ ਦੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਬੀਬੀ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਨੇ ਭਾਈ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਪਰ ਜ਼ਖ਼ਮ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਬਚ ਨਾ ਸਕੇ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਤੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਸਮੇਤ ਚੱਲ ਕੇ 07 ਦਸੰਬਰ 1705 ਦੀ ਸਵੇਰ ਸ੍ਰੀ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਬੁੱਧੀ ਚੰਦ ਰਾਵਾੜੇ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ। 08 ਦਸੰਬਰ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਵਹੀਰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਰਹੇ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਲਕਪੁਰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦੌਰਾਨ ਹੋਏ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਖ਼ਾਨ ਦੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਬੀਬੀ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਨੇ ਭਾਈ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਪਰ ਜ਼ਖ਼ਮ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਬਚ ਨਾ ਸਕੇ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਤੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਸਮੇਤ ਚੱਲ ਕੇ 07 ਦਸੰਬਰ 1705 ਦੀ ਸਵੇਰ ਸ੍ਰੀ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਬੁੱਧੀ ਚੰਦ ਰਾਵਾੜੇ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ। 08 ਦਸੰਬਰ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਵਹੀਰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਰਹੇ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਲਕਪੁਰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦੌਰਾਨ ਹੋਏ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਖ਼ਾਨ ਦੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਬੀਬੀ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਨੇ ਭਾਈ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਪਰ ਜ਼ਖ਼ਮ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਬਚ ਨਾ ਸਕੇ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਤੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਸਮੇਤ ਚੱਲ ਕੇ 07 ਦਸੰਬਰ 1705 ਦੀ ਸਵੇਰ ਸ੍ਰੀ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਬੁੱਧੀ ਚੰਦ ਰਾਵਾੜੇ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ। 08 ਦਸੰਬਰ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਵਹੀਰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਰਹੇ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਲਕਪੁਰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦੌਰਾਨ ਹੋਏ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਖ਼ਾਨ ਦੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਬੀਬੀ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਨੇ ਭਾਈ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਪਰ ਜ਼ਖ਼ਮ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਬਚ ਨਾ ਸਕੇ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਤੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਸਮੇਤ ਚੱਲ ਕੇ 07 ਦਸੰਬਰ 1705 ਦੀ ਸਵੇਰ ਸ੍ਰੀ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਬੁੱਧੀ ਚੰਦ ਰਾਵਾੜੇ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ। 08 ਦਸੰਬਰ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਵਹੀਰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਰਹੇ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਲਕਪੁਰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦੌਰਾਨ ਹੋਏ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਖ਼ਾਨ ਦੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਬੀਬੀ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਨੇ ਭਾਈ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਪਰ ਜ਼ਖ਼ਮ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ